

**ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΕΛΛΑΔΑΣ**

**ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ**

ΜΕ ΘΕΜΑ:

**Ερευνητικά δεδομένα για τα Ειδικά
Σχολεία και οι απόψεις των
εκπαιδευτικών
για την ειδική συμπεριληπτική
εκπαίδευση**

ΚΥΡΙΑΚΗ 28 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΜΕ ΘΕΜΑ:

«Ερευνητικά δεδομένα για τα Ειδικά Σχολεία και οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την ειδική συμπεριληπτική εκπαίδευση»

ΚΥΡΙΑΚΗ 28 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

- **Δημήτρης Αναστασίου**, Καθηγητής Ειδικής Αγωγής, Southern Illinois University.
- **Σπύρος Σούλης**, Καθηγητής Ειδικής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Καλησπέρα σε όλους. Κυριακή 28 Απριλίου, είμαστε στην 8^η κεντρική δράση της ΔΟΕ στο πλαίσιο υλοποίησης των ενιαίων κειμένων, 8^η κεντρική δράση για το 2024, έχουμε σήμερα μια ακόμη πολύ ενδιαφέρουσα βραδιά.

Ο τίτλος της εκδήλωσης απόψε είναι «Ερευνητικά δεδομένα για τα Ειδικά Σχολεία και οι απόψεις των εκπαιδευτικών για την ειδική συμπεριληπτική εκπαίδευση».

Μαζί μας και τους ευχαριστούμε για μια ακόμη φορά γιατί είναι άνθρωποι οι οποίοι έχουν τιμήσει αρκετές φορές με την παρουσία τους τη ΔΟΕ, και με τις γνώσεις τους, ο Δημήτρης Αναστασίου, Καθηγητής Ειδικής Αγωγής στο Southern Illinois University και ο Σπύρος Σούλης, Καθηγητής Ειδικής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Υπενθυμίζω ότι οι ερωτήσεις όσων παρακολουθούν, μπορούν να υποβάλλονται στο σύνδεσμο που υπάρχει στο κανάλι στο Youtube. Να μη χρονοτριβώ, ο λόγος σ' εσάς, σας ευχαριστούμε πολύ που είστε μαζί μας και σας περιμένουμε με πολύ ενδιαφέρον, όπως και όλοι όσοι έχουν ήδη συνδεθεί.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Καλησπέρα σε όλους, καλημέρα από δω, έχουμε 8 ώρες διαφορά. Θα ήθελα να ευχαριστήσω για την τιμητική πρόσκληση ακόμη μια φορά τη ΔΟΕ, το Διοικητικό Συμβούλιο και τον Πρόεδρό της Θανάση Κικινή, να συμμετέχω στην παρουσίαση της έρευνας που έχει διεξαγάγει η ΔΟΕ.

Να ξαναπώ ότι τιμώ τους αγώνες των εκπαιδευτικών, των Συνδικάτων τους, της ΔΟΕ και είναι πάντοτε χαρά να συνεισφέρω με οποιονδήποτε τρόπο.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Καλησπέρα σε όλες και όλους, κι εγώ με τη σειρά μου ευχαριστώ ιδιαίτερα τη ΔΟΕ και το Διοικητικό Συμβούλιο, γι' αυτή τη σημερινή μας συνάντηση η οποία θεωρώ ότι θα μας είναι πολύ χρήσιμη και γόνιμη.

Η ΔΟΕ ιδιαίτερα στο ευαίσθητο θέμα που έχει να κάνει με τη συμπερίληψη και με την εκπαίδευση των ΑμεΑ ή και με ειδικές εκπαιδευτικές

ανάγκες, πάντοτε ήταν πρωτοπόρα, με τις προτάσεις τις οποίες κατέθετε, δυστυχώς δεν ακούγονταν αυτές οι προτάσεις, παρ' όλα αυτά συνεχίζει να δίνει ένα ξεχωριστό στίγμα.

Και στο πλαίσιο αυτού του στίγματος, θεωρώ ότι η σημερινή μας συνάντηση θα είναι, όπως είπα και στην αρχή, πάρα πολύ χρήσιμη. Έχουμε συνεννοηθεί με τον Δημήτρη, τον κ. Αναστασίου, είμαστε χρόνια φίλοι, συνεργάτες, είμαστε απ' τον ίδιο χώρο, υπηρετούμε το ίδιο πεδίο, την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση και τη συμπερίληψη ευρύτερα, οπότε έχουμε ήδη συνεννοηθεί με τον Δημήτρη πώς θα διαχειριστούμε αυτή τη μεγάλη έρευνα που πραγματοποιήσε η ΔΟΕ.

Και βέβαια έχουμε πει να υπάρχει χρόνος, προκειμένου πραγματικά να τεθούν ερωτήματα που καίνε τη βάση για να συζητήσουμε και έτσι ν' ανοίξουμε και να καταθέσουμε κάποιες ιδέες και προτάσεις για περαιτέρω βελτίωση και αποτελεσματικότητα της Εκπαίδευσης για τα ΑμεΑ, για τους μαθητές μας.

Δημήτρη, ξεκινάς.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Θα ξεκινήσουμε με την ερευνητική καταγραφή δίνοντας έμφαση στις υποδομές, στις ανάγκες και στις ελλείψεις που έχουν τα ειδικά σχολεία, αλλά θα μπορούμε να συζητήσουμε και γενικότερα για την Ειδική Εκπαίδευση και τη συμπερίληψη.

Το πρώτο κομμάτι θα είναι για τις υποδομές, τις ανάγκες και τις ελλείψεις και το δεύτερο κομμάτι θα είναι για τις απόψεις των Εκπαιδευτικών για τα Ειδικά Σχολεία, την Ειδική Εκπαίδευση και τη συμπερίληψη.

Η έρευνα είναι μια πανελλαδική έρευνα της ΔΟΕ, η ανάλυση των δεδομένων έχει γίνει από τη Ελίνα Τσιρόγκα, η οποία είναι συνάδελφος Εκπαιδευτικός, υποψήφια Διδάκτωρ στο Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής της Προσχολικής Εκπαίδευσης στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο στην Αθήνα, όπως έχει γίνει και η επιμέλεια των διαφανειών που θα δείτε.

Εμείς θα τις παρουσιάσουμε και θα τις σχολιάσουμε. Το πρώτο μέρος λοιπόν της έρευνας διενεργήθηκε σε δυο φάσεις, τον Ιούνιο του 2022 ήταν μικρό το διάστημα και το υπόλοιπο έγινε το Δεκέμβριο του 2022 έως τον Απρίλιο του 2023.

Η ΔΟΕ απευθύνθηκε με εικονικά ερωτηματολόγια σε όλα τα ειδικά Δημοτικά και σε όλα τα Νηπιαγωγεία, θα δείτε μετά ότι υπάρχει μια επαρκής αντιπροσώπευση από τα Ειδικά Δημοτικά και τα Ειδικά Νηπιαγωγεία. Να πω εξ αρχής ότι έχουν συμμετάσχει 37 από τα 117 στο σύνολό τους Νηπιαγωγεία, που σημαίνει ότι είναι το 1/3 των Νηπιαγωγείων της χώρας και 85 από τα 198 σχολεία, το οποίο σημαίνει ότι είναι το 48%, δηλαδή το 50%.

Περίπου τα μισά Δημοτικά Σχολεία έχουν συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο που αφορά τις ανάγκες, τις ελλείψεις και τις υποδομές. Για το κάθε σχολείο, συμπληρώθηκε ένα μόνο ερωτηματολόγιο είτε από τον Διευθυντή που ήταν το σύνηθες, ή την Προϊσταμένη-Προϊστάμενο στα Νηπιαγωγεία ή από κάποιον Εκπαιδευτικό της μονάδας.

Το πρώτο μέρος, επειδή αυτή είναι η συνεννόηση που έχουμε κάνει, θα το παρουσιάσει ο Σπύρος, αφορά τα Νηπιαγωγεία και βέβαια ενδιάμεσα μπορεί να κάνει μια συζήτηση σε κάποιες διαφάνειες, να προσθέσω εγώ κάτι και μετά θα γίνει το αντίστοιχο με το μέρος που έχουμε να παρουσιάσουμε για τα Δημοτικά Σχολεία.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Πάμε στην επόμενη διαφάνεια. Όπως είπαμε μιλάμε για Ειδικά Νηπιαγωγεία και σε αυτήν εδώ ακριβώς τη διαφάνεια, ας κοιτάξουμε ότι όπως ακούστηκε και από τον Δημήτρη, τα περισσότερα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από τον Προϊστάμενο του Ειδικού Νηπιαγωγείου οπότε βλέπετε ακριβώς την πρώτη, θα λέγαμε, πίτα.

Επίσης δείτε ότι έχουμε κι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό ερωτηματολογίων που έχουν συμπληρωθεί από ειδικά Νηπιαγωγεία που βρίσκονται σε μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ αντίστοιχα από κάτω βλέπετε τις Περιφέρειες όπου είχαμε συμμετοχή.

Προχωρούμε στην επόμενη διαφάνεια, όπου εδώ φαίνεται η δυναμικότητα σε μαθητές και βλέπετε ποσοστά μαθητών που φοιτούν σε αυτά τα Ειδικά Νηπιαγωγεία, ενώ επίσης φαίνεται και η δυνατότητα του Ειδικού Νηπιαγωγείου, δηλαδή χωροταξικά πού βρίσκεται, αν δηλαδή είναι συστεγαζόμενο με κάποιο άλλο Νηπιαγωγείο γενικό ή με κάποιο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο και φαίνεται επίσης και στα τμήματα τι ποσοστά έχουμε.

Περνάμε και αυτή τη διαφάνεια, για να πάμε σε αυτή τη διαφάνεια στην οποία θέλουμε να μείνουμε ιδιαίτερος. Και γιατί θέλουμε να μείνουμε ιδιαίτερος; Γιατί θα δείτε ότι τα περισσότερα ειδικά Νηπιαγωγεία και είναι ένα σημείο το οποίο χρειάζεται να σχολιάσουμε ιδιαίτερα, έχει μαθητές, έχει παιδιά τα οποία παρουσιάζουν διαταραχή αυτιστικού φάσματος.

Αυτό είναι ένα σημαντικό στοιχείο, δηλαδή τα τελευταία χρόνια καταγράφεται να έχουμε μαθητές με αυξανόμενο στοιχείο τη διαταραχή αυτιστικού φάσματος, που αυτό ακριβώς γεννά αμέσως το ερώτημα, κατά πόσο είμαστε είτε ως Νηπιαγωγοί είτε ως δάσκαλοι είτε ως κάποιοι Εκπαιδευτικοί Ειδικότητων, έτοιμοι να διαχειριστούμε το τεράστιο ζήτημα της διαταραχής αυτιστικού φάσματος.

Βλέπετε λοιπόν ότι έχουμε πολλά παιδιά με διαταραχή αυτιστικού φάσματος, όπως επίσης και πολλά παιδιά με νοητική αναπηρία. Είναι λοιπόν η πλειονότητα των μαθητών στα Ειδικά Νηπιαγωγεία, παρουσιάζουν ακριβώς αυτή την κατάσταση της αναπηρίας και βάζω πάντα το ζήτημα, πόσο είμαστε έτοιμοι.

Εδώ θα βάλω ένα θέμα, ότι η κατάργηση των διδασκαλείων τόσο σε επίπεδο των Εκπαιδευτικών της Προσχολικής Αγωγής όσο και σε επίπεδο της Δημοτικής Εκπαίδευσης, ασφαλώς πλήττει την εξειδίκευση που παρείχαν τα Διδασκαλεία στους Εκπαιδευτικούς, προκειμένου ν' αντιμετωπίσουν κατάλληλα και αποτελεσματικά αυτή τη διαταραχή αυτιστικού φάσματος αλλά και τη νοητική αναπηρία.

Είναι λοιπόν ένα ζήτημα που σηκώνει συζήτηση, πώς μπορούμε ν' αντικαταστήσουμε αυτή την εξειδίκευση, γιατί η αλήθεια είναι ότι είναι καταστάσεις δύσκολες που δεν αντιμετωπίζονται πάρα πολύ, θα λέγαμε με βασικές και μόνο γνώσεις, αλλά θέλουν ιδιαίτερη εξειδίκευση.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Να συμπληρώσω κάτι ήθελα. Να ξεκινήσω από τα Διδασκαλεία που έλεγες, στα οποία ήταν διετής η εκπαίδευση και προερχόταν από τα παιδαγωγικά τμήματα, δεν είχε αυτό τον αποσπασματικό χαρακτήρα που βλέπουμε σήμερα με τις 100, 200, 300, 400 ώρες, η οποία πέρα από όλα τ' άλλα μετακυλύει την ευθύνη της επιμόρφωσης, σε προσωπικό επίπεδο, σε ατομικό επίπεδο, στους ίδιους Εκπαιδευτικούς, με ένα κίνητρο μόνο, να έχουν παραπέρα προσόντα προκειμένου να πάρουν μια θέση στην Ειδική Εκπαίδευση.

Άλλα να είναι οργανωμένο από το Δημόσιο Πανεπιστήμιο και τελείως διαφορετικό η επιμόρφωση να πηγαινει σε ατομικό επίπεδο και στο φιλότιμο του Εκπαιδευτικού και στα κίνητρα που πιθανό να έχει είτε για να διοριστεί είτε για ν' αυξήσει τις γνώσεις σ' έναν συγκεκριμένο τομέα.

Αυτό δε μπορεί ν' αντικατασταθεί ούτε με τα σεμινάρια τα οποία πάλι έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, που μπορεί να κρατάνε μία ή δύο ή τρεις μέρες, κάθε σχολική χρονιά.

Ένα ακόμα που θα ήθελα να συμπληρώσω είναι ότι όταν τα Ειδικά Σχολεία ξεκίνησαν στην Ελλάδα, μπήκαν δηλαδή κάτω από τη στέγη του Υπουργείου Παιδείας, αυτό έγινε στη μεταπολίτευση, το '74-'75, υπήρχαν βέβαια πριν Ειδικά Σχολεία αλλά ήταν πρόσωπα είτε Ιδιωτικού Δικαίου ή ημι-δημόσια, ήταν τελείως άλλος ο χαρακτήρας και πολύ πιο αποσπασματικός.

Τα πρώτα Ειδικά Σχολεία όταν ιδρύθηκαν στην Ελλάδα ο πληθυσμός τους κατά 70%, 80% ήταν παιδιά τα οποία είχαν νοητική αναπηρία, νοητική υστέρηση. Σήμερα, ειδικά με τα στοιχεία που έχουμε από την ΕΛΣΤΑ, την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, έχει μεταβληθεί τελείως αυτό το πρόσωπο και μάλιστα το '20-'21, τα παιδιά που δέχονται Ειδική Εκπαίδευση με πρωταρχική διάγνωση, διαταραχή στο αυτιστικό φάσμα, έχουν περάσει τα παιδιά με νοητική υστέρηση.

Αυτό για πρώτη φορά γίνεται το 2020-21 και καταλαβαίνουμε ότι αυτό είναι και μια διεθνής τάση και θα συνεχιστεί αυτό το πράγμα. Γιατί τα ίδια στοιχεία έχουμε κι από την Αμερική, όταν πάμε στο Δημοτικό θα πω κάποια δεδομένα.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Οπότε μπορούμε να συνεχίσουμε με την επόμενη διαφάνεια. Πάμε στην κάλυψη των κενών και θέλω να δείτε με μεγάλη προσοχή το κόκκινο χρώμα.

Το κόκκινο χρώμα δείχνει ποσοστά κενών τα οποία δεν έχουν καλυφθεί ποτέ. Φανταστείτε λοιπόν ότι στο επίπεδο των Νηπιαγωγών της Ειδικής Αγωγής, έχουμε ένα ποσοστό 13,51%, που δεν έχει καλυφθεί ποτέ. Κι όταν λέμε δεν καλύφθηκε ποτέ, από τότε που ξεκίνησε, από το Σεπτέμβριο που ξεκίνησε η συγκεκριμένη έρευνα μέχρι και που ολοκληρώθηκε, είχαμε ένα 13% ελλείψεις σε Νηπιαγωγούς.

Φανταστείτε αυτό πόσο πλήττει αν θέλετε την παρεχόμενη Ειδική Εκπαίδευση. Και θέλω να πάτε λίγο και στις τελευταίες μπάρες, στο επίπεδο των συναδέλφων γυμναστών – γυμναστριών, την ΠΕ 50 και ΠΕ 11, στους συναδέλφους που παρέχουν Εικαστικά, που παρέχουν Μουσική, που παρέχουν Πληροφορική και που παρέχουν Θεατρική Αγωγή.

Μένω σε αυτά τα στοιχεία γιατί, τι λέμε πάντοτε: Η βιβλιογραφία και ό,τι έρευνα έχουμε στα χέρια μας, λέει ότι όσο πιο αποτελεσματικά παρέμβουμε στο πλαίσιο της Προσχολικής Εκπαίδευσης, τόσο λιγότερα ζητήματα θα έχουμε καθώς το παιδί μεγαλώνει ηλικιακά.

Έτσι λοιπόν, Εκπαιδευτικοί οι οποίοι είναι κατάλληλοι πραγματικά ν' ανασχέσουν τις επιπτώσεις της αναπηρίας, σε αυτή την ηλικία βλέπουμε ότι απουσιάζουν από το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και καταλαβαίνετε ότι αυτό δεν επιτρέπει να έχουμε την Εκπαίδευση που θα θέλαμε να έχουμε.

Επίσης, κρατήστε ότι σε επίπεδο Ειδικών Σχολείων που έχει να κάνει για αισθητηριακές αναπηρίες, τύφλωση και κώφωση, υπάρχει ένα 72,97% κενών. Και όπως είπε πριν ο Δημήτρης, σας θυμίζω ότι από τα πρώτα σχολεία τα οποία δημιουργήθηκαν στη χώρα μας, ήταν το σχολείο το

ΚΕΑΤ το οποίο είχε να κάνει για τα άτομα τα οποία παρουσίαζαν οπτική αναπηρία αλλά και αντίστοιχα, σχολείο το οποίο είχε να κάνει με τους κωφούς και βαρήκοους και βλέπετε ότι εξειδικευμένοι Εκπαιδευτικοί γι' αυτές τις δυο μεγάλες ομάδες μαθητικού πληθυσμού, ηλικίας προσχολικής, απουσιάζουν.

Η μη λοιπόν στελέχωση των Νηπιαγωγείων με Ειδικούς Εκπαιδευτικούς και με ειδικότητες οι οποίες θα συμπλήρωναν αν θέλετε, το παζλ της πρώιμης παρέμβασης, μάλλον, αυτό το οποίο βλέπουμε, είναι ότι θα έχουμε δυσάρεστη εξέλιξη στη συνέχεια. Άρα πρέπει ν' αποτελέσει προμετωπίδα του κλάδου, η διεκδίκηση στο επίπεδο της προσχολικής αγωγής, ακριβώς η άμεση στελέχωση κενών.

Γιατί αυτά τα κενά συνάδελφοι, θα πρέπει να έχετε υπ' όψιν σας ότι θα συνεχιστούν και τις επόμενες χρονιές. Δηλαδή δεν αποτελεί πολυτέλεια να υπάρχει κάποιος που θα παρέχει ένα πρόγραμμα εικαστικών ή κάποιος άλλος που θα παρέχει ένα πρόγραμμα Μουσικής, Πληροφορικής, Θεατρικής Αγωγής.

Δεν είναι πολυτέλεια, είναι λάθος να θεωρούμε ότι οι μαθητές με αναπηρία δεν πρέπει να τυγχάνουν και να μένουμε ευχαριστημένοι, με το ότι μόνο προσπαθούμε να τους καλύψουμε ζητήματα τα οποία έχουν να κάνουν με «ακαδημαϊκές-κοινωνικές» δεξιότητες. Αλλά κι αν ακόμα μέναμε και σε αυτό το επίπεδο, φανταστείτε ότι 13,51% υπάρχει ως κενό, φανταστείτε ότι και αυτό προσεγγίζεται. Επομένως θέλει πάρα πολλή προσοχή το ζήτημα της Προσχολικής Εκπαίδευσης.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Θα ήθελα να προσθέσω μόνο μια λεπτομέρεια, ότι η αναλογία διδακτικού προσωπικού, κι όταν λέμε διδακτικού προσωπικού δε βάζω μόνο τους Εκπαιδευτικούς αλλά βάζω και όλες τις ειδικότητες τις οποίες βλέπετε, Ψυχολόγος, Λογοθεραπευτές, Νοσηλεύτριες, Φυσικοθεραπευτές κτλ., στα ελληνικά δημόσια Ειδικά Σχολεία, στο Δημοτικό είναι 1 προς 2.

Δηλαδή για κάθε δυο παιδιά αντιστοιχεί ένας Εκπαιδευτικός και Ειδικότητες. Και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, είναι 1 προς 3. Αυτό, με βάση, όσο και ν' ακούγεται κάπως, στα γενικά σχολεία είναι 1 προς 9. Δε λέμε ότι υπάρχουν 9 παιδιά στη γενική τάξη, αυτό που λέμε είναι ότι αν βάλεις όλες τις ειδικότητες μαζί και έχεις μια αναλογία, δασκάλους προς μαθητές. Μ' αυτή την έννοια, δηλαδή όλες οι ειδικότητες μέσα.

Το μέσο μέγεθος της τάξης στα Γενικά Σχολεία είναι 18 περίπου μαθητές στην Ελλάδα, δηλαδή η μέση τάξη έχει περίπου 18-19 μαθητές. Όπως καταλαβαίνετε, αυτό το στοιχείο σημαίνει ότι το κόστος των Ειδικών Σχολείων είναι πολύ πολύ μεγαλύτερο. Αυτό δεν είναι ελληνικό φαινόμενο, είναι διεθνές φαινόμενο.

Και αυτό είναι κάτι το οποίο πολλές φορές είναι στην αιχμή εκείνων που προσπαθούν ν' απαλλαγούν, άσχετα από το πώς το ντύνουν, από τα Ειδικά Σχολεία, ότι τα Ειδικά Σχολεία έχουν κόστος. Και για να λειτουργήσουν καλά, πρέπει να έχουν ακόμα μεγαλύτερο κόστος.

Να πάμε στην επόμενη διαφάνεια.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Και στην επόμενη διαφάνεια δε θα μείνουμε πολύ, φαίνεται ότι και μετά τους διορισμούς, όποιοι διορισμοί έγιναν, και εδώ έχουμε πότε καλύφθηκαν έγκαιρα, πότε καλύφθηκαν αλλά όχι έγκαιρα και πότε δεν καλύφθηκαν ποτέ, όπου εδώ βλέπετε ότι πάλι το ότι δεν καλύφθηκαν ποτέ, είναι μια συνέχιση, μια επιβεβαίωση των προηγούμενων ζητημάτων τα οποία θέσαμε.

Απλά να σχολιάσω μόνο για την ειδικότητα του επιστημονικού προσωπικού που έχει να κάνει με τους ψυχολόγους, βλέπετε ότι σ' ένα 24,32% καταγράφονται ελλείψεις στο πεδίο των ψυχολόγων, τη στιγμή που ήδη θα έχετε ακούσει ότι στο πλαίσιο του bullying κτλ., έχουν γίνει εξαγγελίες, θα γεμίσουν τα σχολεία με ψυχολόγους, ότι κάθε γενικό σχολείο θα έχει ψυχολόγο που θα υποστηρίξει τους μαθητές που βρίσκονται σε πλαίσιο σχολικού εκφοβισμού κτλ..

Παρ' όλα αυτά, δείτε, γιατί εγώ αυτό το βλέπω σα μια μορφή ανισότητας, ότι για τους μαθητές που έχουν αναπηρία, δε μπορούμε να καλύψουμε το κενό σε επίπεδο ψυχολόγων, ενδεικτικά αναφέρομαι στους ψυχολόγους αλλά είναι χαρακτηριστικό και κάνουμε εξαγγελίες για το τι θα κάνουμε στο Γενικό Σχολείο.

Αρα, στο Γενικό Σχολείο εντάξει, δε θα προσπαθήσουμε να έχουμε μια καλύτερη κάλυψη, δεν πειράζει, οι μαθητές που έχουν αναπηρία ας μείνουν εκεί που είναι. Δηλαδή θα ανέμενε κανείς να καλυφθούν τα κενά αρχικά στο κομμάτι της Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης και μετά να δούμε πώς θα πάμε και στο κομμάτι της Γενικής Εκπαίδευσης, αφού μιλάμε για ένα τέτοιο διαχωριστικό σύστημα το οποίο έχουμε στη χώρα μας.

Βλέπετε όμως ότι όπως μας δίνουν τα ποσοστά, καταγράφονται τεράστιες ελλείψεις. Οπότε Δημήτρη, να δούμε λίγο το ζήτημα της προσβασιμότητας. Η προσβασιμότητα χώρων δεν είναι κάτι το οποίο πρέπει να το αφήσουμε στην άκρη. Δε σας κρύβω ότι αυτή η διαφάνεια μας σόκαρε. Και γιατί μας σόκαρε; Γιατί δείτε ότι η είσοδος της Σχολικής Μονάδας, σ' ένα ποσοστό 10,81%, υπάρχει ζήτημα στα Ειδικά Νηπιαγωγεία που θεωρούσαμε ότι τουλάχιστον για την είσοδο της Σχολικής Μονάδας δε θα βρίσκαμε αυτό το ζήτημα.

Δηλαδή ότι υπάρχει πρόβλημα κατά την είσοδο των μαθητών. Δηλαδή θα μπορούσε κάποιος να συζητά ή ν' αναμένει ότι θα υπάρχει ζήτημα στο επίπεδο του γυμναστηρίου ή στο επίπεδο του κολυμβητηρίου, να πει κανείς ότι εντάξει, τα Ειδικά Νηπιαγωγεία αναμένεις ότι δε θα έχουν κολυμβητήριο ή δε θα έχουν ας πούμε αντίστοιχο χώρο για γυμναστήριο κτλ.

Αυτά περίπου έχουμε μάθει να τ' αναμένουμε. Κακώς έχουμε μάθει. Δηλαδή έχουμε συμβιβαστεί μ' αυτή την κατάσταση. Αλλά όταν βλέπεις ότι υπάρχει ζήτημα στην είσοδο της Σχολικής Μονάδας, ακριβώς είναι κάτι το οποίο σε σοκάρει, γιατί λες, τι γίνεται τέλος πάντων. Δηλαδή εκεί που πάει να ξεκινήσει το παιδί τη φοίτησή του, στο χώρο που θα πάει να μπει, έχουμε ζητήματα ως προς την είσοδο.

Αυτό λοιπόν είναι ένα στοιχείο να το κρατήσουμε, που και αυτό καταγράφει, γιατί φωνάζουμε και βλέπουμε το Υπουργείο Παιδείας, μιλά τώρα για ζητήματα αποτελεσματικότητας εκπαίδευσης και αποτελεσματικού Εκπαιδευτικού και αποτελεσματικού εκπαιδευτικού έργου, όταν λοιπόν δεν υπάρχουν συνθήκες κατάλληλες, δε μπορούμε να έχουμε απαιτήσεις οι οποίες δε σου εξασφαλίζουν να κάνεις τη δουλειά σου, όσο και αν θέλεις εσύ να κάνει τη δουλειά σου.

Βλέπετε εδώ με κόκκινο χρώμα ακριβώς τα ποσοστά για όλους τους χώρους. Θα μπορούσα να το σχολιάσω, έμεινα μόνο στην είσοδο της Σχολικής Μονάδας, που είναι ένα τεράστιο ζήτημα.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Και το προαύλιο, το οποίο είναι ένας χώρος αποφόρτισης από την ένταση που έχει η διδακτική διαδικασία, βλέπουμε ότι 13,51% και

18,92%, δηλαδή σχεδόν ένα 30%, ο χώρος του προαυλίου δεν είναι προσβάσιμος. Μάλιστα μιλάμε για Ειδικά Σχολεία, το οποίο είναι λίγο τραγικό.

Και θα ήθελα σε αυτό το σημείο να προσθέσω ότι, νομίζω ότι για τους χώρους, την κτιριακή υποδομή και τη συντήρησή τους, τη μετατροπή τους, είναι υπεύθυνοι οι Δήμοι. Και η χρηματοδότηση έρχεται από τους Δήμους.

Εδώ τελευταία προστέθηκε ένα άλλο θέμα με τις Σχολικές Επιτροπές, ότι οι Σχολικές Επιτροπές που ήταν ένα συλλογικό όργανο, συμμετείχε το σχολείο, συμμετείχαν Εκπαιδευτικοί και μ' αυτό τον τρόπο ήταν και διαφανές όργανο, δηλαδή η κατανομή της χρηματοδότησης ήταν μια διαφανής διαδικασία και στα ίδια τα σχολεία, στο Διευθυντή, στους Εκπαιδευτικούς κτλ.

Αυτό το πράγμα τώρα πήγε τελείως στους Δήμους και αυτή η διαδικασία έγινε τελείως αδιαφανής, με αποτέλεσμα τα σχολεία να μην έχουν ένα μοχλό πίεσης. Και βλέπουμε ότι από την είσοδο που φυσικά είναι το πρώτο και εκεί όλο το βάρος, αλλά και το προαύλιο και οι αίθουσες διδασκαλίας, οι οποίες είναι προσβάσιμες, αφορά τα Νηπιαγωγεία εδώ, υπάρχει πολύ μεγάλο πρόβλημα.

Και πλέον, καταργείται κι ένας μοχλός πίεσης, γιατί δεν υπάρχουν εκείνες οι δημοκρατικές διαδικασίες όσον αφορά τη διαχείριση και την κατανομή των κονδυλίων που θα δίνονται στα σχολεία.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Προχωρούμε στην επόμενη διαφάνεια, για τις κτιριακές υποδομές: Δείτε ότι ένα 10,81% από τα Ειδικά Νηπιαγωγεία, στεγάζεται σε προκάτ. 10,81% από τα Νηπιαγωγεία τα οποία έχουμε, που συμπληρώθηκε σ' αυτό το ερωτηματολόγιο, είναι σε προκάτ.

Άρα, το τεράστιο αυτό ζήτημα, επομένως για τί προαύλιο μιλάμε, για τι είσοδο μιλάμε, για τι αίθουσες μιλάμε... Ακατάλληλος εντελώς ο χώρος και κρατήστε αυτή την «πίτα» όπως επίσης, θέλω να δείτε ένα 56,76%, δηλώνει ότι στην περιοχή, χρειάζεται και άλλο Ειδικό Νηπιαγωγείο.

Αυτή η απάντηση, δεν είναι μια τυχαία απάντηση. Είναι μια απάντηση την οποία πρέπει και να τη σχολιάσουμε και να μας προβληματίσει και ακριβώς, έρχεται να θέσει το ζήτημα ότι τη στιγμή που ακούμε ή διαβάζουμε κάτω από τις γραμμές εξαγγελίες -γι' αυτό λέω κάτω απ' τις γραμμές- ότι θα καταργηθούν τα Ειδικά Σχολεία στο όνομα δήθεν της συμπερίληψης, έρχονται οι ίδιοι οι συνάδελφοι και δηλώνουν ότι «εμείς πρέπει εδώ να έχουμε και κάποιο άλλο Ειδικό».

Γιατί θέλουμε και κάποιο άλλο Ειδικό γιατί η αύξηση του μαθητικού πληθυσμού με αναπηρία ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, χρήζει να δημιουργηθεί και άλλο Ειδικό. Είναι λοιπόν ένα ζήτημα αυτό το οποίο πρέπει να το αντιδιαστείλουμε και θα το συζητήσουμε, θεωρώ, στο τέλος που υπάρχουν κάποια ανοιχτά ερωτήματα. Είναι λοιπόν ένα σημείο το οποίο θέλω να το κρατήσουμε, όπως επίσης, να κρατήσετε ότι ειδικά για το Νηπιαγωγείο, έχουμε ένα πρόβλημα με το ολόημερο.

Βλέπετε ότι το 83,78%, μιλάμε για ολόημερο, αν υπάρχει ολόημερο και έχουμε και ένα 16,22%. Δηλαδή βλέπετε ένα ποσοστό τεράστιο, τη στιγμή που ξέρουμε ότι Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση θέλει μια διαρκή εκπαίδευση για να μπορέσουμε να είμαστε αποτελεσματικοί στην αντιμετώπιση και στη διαχείριση της αναπηρίας.

Δηλαδή εδώ θα έπρεπε να έχουμε το 100% όλων των Ειδικών Νηπιαγωγείων, να είναι ολόημερα. Το 100%. Να είναι περισσότερες ώρες όσο

το δυνατόν. Γιατί ακριβώς οι γονείς, γνωρίζουμε πάρα πολύ καλά, δε μπορούν να υποστηρίξουν, δεν έχουν την εξειδίκευση, δεν έχουν τις γνώσεις, δεν έχουν τις οικονομικές δυνατότητες να υποστηρίξουν τα παιδιά τους.

Συν, επιπλέον, όσο στερούμε ώρες από το δημόσιο σχολείο, την εκπαίδευση αυτών των μαθητών, στην ουσία δίνουμε ώρες στα διάφορα κέντρα «θεραπειών» κτλ., καταλαβαίνετε, σε ιδιωτικά κέντρα θεραπειών κτλ., που είναι ένα στοιχείο που και αυτό πρέπει ν' αποτελέσει προμετωπίδα σε επίπεδο της προσχολικής εκπαίδευσης, να μπορέσουμε να έχουμε το 100% των ειδικών Νηπιαγωγείων, να λειτουργούν ως ολοήμερα.

Εκεί πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας και τον αριθμό των μαθητών που θα μπορούσε να πέσει ο αριθμός των μαθητών, προκειμένου ένα Ειδικό Νηπιαγωγείο να είναι ως Ειδικό Νηπιαγωγείο και να έχει τμήμα για ολοήμερο, προκειμένου πραγματικά να βοηθηθούν οι ίδιοι οι μαθητές, τα ίδια τα παιδιά.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Θα ήθελα να προσθέσω κάτι στο ίδιο μήκος κύματος μ' αυτό που είπες, ότι το ολοήμερο σχολείο και μάλιστα πριν από δυο τρία χρόνια έγινε και η διεύρυνσή του, πήγε νομίζω μέχρι τις 5.30 η ώρα, έγινε γιατί υπάρχουν πολλά ζητήματα σε σχέση με τους γονείς οι οποίοι δουλεύουν και τρέχουν και δε φτάνουν και με βάση το πώς έχει χειροτερέψει το επίπεδο διαβίωσης στην Ελλάδα ιδιαίτερα μετά το μνημόνιο, υπήρχε μια ανάγκη, το ολοήμερο σχολείο να προσφέρει κάποιες υπηρεσίες ώστε αυτοί οι γονείς, ιδιαίτερα οι γονείς που πολλές φορές είναι και μετανάστες, είναι από εργατική τάξη, από φτωχά στρώματα, να έχουν αυτή την Υπηρεσία, να μην τρέχουν σ' αυτό που είπες, στα διάφορα κέντρα τα οποία είναι ιδιωτικά και να μην τους φεύγει και ένα πολύ μεγάλο μέρος από το εισόδημά τους, να διαρρέει προς τα εκεί.

Το άλλο θέμα όμως είναι ότι ένα παιδί με αναπηρία, κατά κανόνα, όχι πάντα, πολλές φορές προσθέτει και μια ένταση. Ξέρουμε πάρα πολύ καλά από τις έρευνες, ότι τα διαζύγια, ότι η ένταση σε μια οικογένεια με παιδιά που έχουν αναπηρία, είναι μεγαλύτερη. Και υπάρχει το ολοήμερο σχολείο, και όσο περισσότερο το παιδί επιμηκύνει το χρόνο του στο σχολείο, αυτό βοηθά ν' αποφορτίζεται η ένταση.

Επομένως, υπάρχουν δυο σοβαροί λόγοι. Ο ένας είναι η ίδια η λειτουργικότητα της οικογένειας και το άλλο είναι να είναι οι Ειδικές Υπηρεσίες στο επίπεδο του δημόσιου σχολείου. Υπάρχουν δυο λόγοι γιατί θα έπρεπε να είναι 100% αυτό το ποσοστό και η προτεραιότητα να είναι σαφής. Αν κάποια σχολεία θα έπρεπε να γίνουν Ειδικά, να ξεκινήσουμε από τα ολοήμερα Νηπιαγωγεία και από τα ολοήμερα Δημοτικά.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Ασφαλώς δε σχολιάζω, το βλέπετε και μόνοι σας, ένα ποσοστό 63% κρίνει ότι συνολικά οι κτιριακές υποδομές είναι ελάχιστα επαρκείς ή καθόλου επαρκείς. Δεν κάνω κάποιον άλλο σχολιασμό, νομίζω το έχουμε καλύψει. Οπότε μπορούμε να πάμε στην επόμενη διαφάνεια.

Υπάρχει ένα ποσοστό όπου καταγράφεται να μην υπάρχει δωρεάν μετακίνηση μαθητών – μαθητριών, αλλά αυτό το οποίο θεωρούμε ότι είναι πιο σημαντικό, δηλαδή πρέπει να είναι εξασφαλισμένη η δωρεάν μετακίνηση.

Βλέπετε, «όχι» απαντά το 27,03%, δηλαδή δεν έχουμε μετακίνηση δωρεάν, δηλαδή δεν έχουν ληφθεί πρόνοιες προκειμένου να υποστηριχθούν αυτές οι οικογένειες, αλλά δείτε ακριβώς και δίπλα, εάν υπάρχει συνοδός κατά τη μετακίνηση όπου το 32,43%, μιλάμε τώρα για

παιδιά έως 6 χρόνων, έως 7 σας λέω, αφού μιλάμε για Ειδικά Νηπιαγωγεία. 32,43% μετακινούνται τα νήπια χωρίς να υπάρχει συνοδός.

Και ο συνοδός δεν είναι ένα διακοσμητικό πρόσωπο, δηλαδή αυτός που είναι οδηγός, είναι ταυτόχρονα και συνοδός. Δηλαδή οδηγεί ή προσέχει τα παιδιά; Και μάλιστα εδώ μιλάμε για παιδιά με αναπηρία, που τα παιδιά με αναπηρία που επισκέπτονται όπως ξέρουμε πολύ καλά τα Ειδικά Νηπιαγωγεία, έχουμε και συνοδά σημαντικά προβλήματα υγείας, καταλαβαίνετε την επικινδυνότητα του μέτρου, του μέτρου δηλαδή του να μην έχουμε τον κατάλληλο συνοδό. Βλέπετε, «ποτέ» είναι η απάντηση, το 32,43%.

Συνολικά, εάν δούμε και στο ραβδόγραμμα, στη μπάρα κάτω, σχετικά με την ασφάλεια δωρεάν μετακίνησης, βλέπετε ότι υπάρχει ένα υψηλό ποσοστό το οποίο θέτει ένα ζήτημα ότι η μετακίνηση είναι ελάχιστα ασφαλής και αντίστοιχα δεν υπάρχει η αντίστοιχη, δωρεάν, όπως είπαμε μετακίνηση, που είναι πάρα πολύ σημαντικό.

Και πάμε για την επάρκεια της χρηματοδότησης. Η επάρκεια της χρηματοδότησης, ακούστηκε λίγο πριν κι απ' τον Δημήτρη, έγιναν σχόλια σχετικά με τις Επιτροπές τις Δημοτικές που έχουν δοθεί χρήματα για να βοηθούν για τη διαχείριση αν θέλετε των λειτουργικών εξόδων του σχολείου, όπου σχεδόν το 77%, 78%, την κρίνει ελάχιστα επαρκή έως και ανεπαρκή.

Όπως και να το κάνουμε, ακούστηκε λίγο πριν, ότι η Ειδική Εκπαίδευση, το Ειδικό Νηπιαγωγείο χρειάζεται χρηματοδότηση. Και είναι λάθος να θεωρούμε ότι αυτά τα χρήματα πετιούνται. Δεν πετιούνται τα χρήματα όταν μιλάμε για μαθητές με αναπηρία, σε καμία περίπτωση. Και δεν είναι πολυτέλεια, και το αίτημα για περισσότερους οικονομικούς πόρους, είναι πραγματικότητα αν θέλουμε πραγματικά να υποστηρίξουμε τους μαθητές.

Επομένως βλέπετε ότι εδώ οι συνάδελφοι καταγράφουν τα τεράστια ζητήματα της μη επαρκούς χρηματοδότησης, στοιχείο που και αυτό θα πρέπει να παραμένει, ή μάλλον να το πω διαφορετικά, πολλοί κατηγορούν τη ΔΟΕ ότι βγαίνει σε μπροσούρες και λέει «θέλουμε χρηματοδότηση».

Δεν το λέει η ΔΟΕ το «θέλουμε χρηματοδότηση» στον αέρα, έτσι απλά να γράφουμε ένα σύνθημα. Βλέπετε, κι από αυτήν εδώ τη μικρή έρευνα, τη μικρή αλλά τόσο σημαντική έρευνα, και εννοώ ότι δεν έχουμε το 100% του δείγματος, απ' αυτή την άποψη, αλλά τόσο σημαντική, βλέπετε ότι και εδώ καταγράφεται. Άρα υπάρχουν στοιχεία όταν βγαίνει η ΔΟΕ και φωνάζει ότι «θέλουμε χρηματοδότηση, κάλυψη κενών» κτλ. Δηλαδή υπάρχουν ντοκουμέντα, επιχειρήματα.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Με τη σειρά μου να παρουσιάσω το κομμάτι για τα Ειδικά Δημοτικά. Βέβαια τα βασικά ζητήματα που θέλαμε να θίξουμε με τον Σπύρο έχουν ήδη καταγραφεί, οπότε θα προσπαθώ, για να μείνει και χρόνος για να κάνουμε περισσότερη κουβέντα, να μην επαναλάβω αυτά που ήδη έχουν επαναληφθεί, αλλά να προσθέσω, εκεί που χρειάζεται κάποια πρόσθετα ζητήματα.

Ξανά να πούμε ότι αναφερόμαστε στο ότι το δείγμα της έρευνες είναι 85 Ειδικά Δημοτικά, σε σύνολο 178 Δημοτικών στη χώρα, που σημαίνει το 48%. Είναι πολύ μεγάλο το δείγμα, δεν είναι μικρό το δείγμα. Είναι τα μισά σχολεία της χώρας.

Το μεγαλύτερο μέρος έχει συμπληρωθεί από ανθρώπους που είναι σε διευθυντική θέση, τον Διευθυντή, τον Υποδιευθυντή, την Υποδιευθύντρια ή κάποιον εκπρόσωπο Εκπαιδευτικό του σχολείου. Η περιοχή είναι τα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά αυτή είναι η κατανομή, ο

περισσότερος πληθυσμός είναι στα αστικά κέντρα και όλες οι Περιφέρειες, εκπροσωπούνται στο συγκεκριμένο δείγμα της έρευνας.

Να πάμε στην κατανομή. Μπορεί να μη φαίνεται τόσο καλά, αλλά τα στοιχεία, οι περισσότεροι μαθητές είναι σε διαταραχή αυτή τη στιγμή του φάσματος, ακολουθούν οι μαθητές με νοητική αναπηρία, νοητική υστέρηση, γνωστικές, συναισθηματικές, κοινωνικές δυσκολίες και ούτω καθ' εξής.

Πρέπει να ξαναπούμε αυτή τη μεταμόρφωση που έχουν ειπωθεί τα ειδικά Δημοτικά, από τις τελευταίες δύο δεκαετίες, οι οποίες όμως δεν είναι ελληνικό φαινόμενο, είναι διεθνές φαινόμενο. Να ξανατονίσω ότι από το 2020-21, οι μαθητές, με αυτισμό, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, ήταν 4.163 με πρωταρχική διάγνωση, διαταραχή αυτιστικού φάσματος.

Και οι μαθητές με νοητική υστέρηση που είναι η δεύτερη μπάρα, είναι μαθητές με νοητική υστέρηση, 3.219. Είναι η πρώτη φορά που η διαταραχή αυτιστικού φάσματος παίρνει την πρώτη θέση και αφορά περίπου το 1/3 των μαθητών, το οποίο είναι στα Ειδικά Δημοτικά. Να πούμε πάλι εδώ, ότι σύμφωνα με τα στοιχεία του CDC του περίφημου, στις ΗΠΑ που έχουμε πολύ αναλυτικά καταγεγραμμένα στοιχεία, το 2023, 1 στους 36 παιδιά και εφήβους που ήταν στα σχολεία, ήταν στο φάσμα του αυτισμού.

Το 2021, ήταν 1 στα 44 παιδιά και το 2006 ήταν 1 στα 110 παιδιά. Ο αυτισμός, μέσα σε 17 χρόνια έχει τριπλασιαστεί. Αυτό αφορά τις ΗΠΑ, αφορά και την Ελλάδα. Επίσης να πούμε ότι τα ίδια έχουν και τα στοιχεία μέχρι την ηλικία των 8 ετών. Το 2000 ήταν 1 στα 150 παιδιά που είχαν διαγνωστεί ότι είναι στη διαταραχή του αυτιστικού φάσματος, το 2016 ήταν 1 στα 54 παιδιά.

Πάλι μιλάμε για τριπλασιασμό. Δηλαδή περίπου τα τελευταία 17 χρόνια, έχουμε έναν τριπλασιασμό των διαγνώσεων του αυτισμού. Αυτό θα μπορούσαμε να το κουβεντιάσουμε περισσότερο για τις αιτίες, έχουν ειπωθεί πάρα πολλά, έχουν να κάνουν με τα διαγνωστικά κριτήρια, ως γνωστόν από το 2013 το διαγνωστικό εγχειρίδιο, το περίφημο TSM, το 5, επιτρέπει διπλή διάγνωση και στο φάσμα του αυτισμού και στο ΔΕΠΥ (Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής με Υπερκινητικότητα).

Είναι πολλά τα ζητήματα που θα μπορούσαμε να πούμε εδώ πέρα. Αλλά το μήνυμα που πρέπει να κρατήσουμε, είναι ότι τα Ειδικά Δημοτικά, έχουν μεταμορφωθεί. Και η μεγαλύτερη κατηγορία παιδιών με αναπηρία είναι πλέον στο φάσμα του αυτισμού.

Για την κάλυψη των κενών είναι ακριβώς η ίδια εικόνα, δε θα ήθελα να κουράσω και να πω περισσότερα, να πούμε ότι 7% μέχρι το τέλος της χρονιάς δεν έχει καλυφθεί με δασκάλους Ειδικής Αγωγής. Και επίσης λείπουν πολύ σημαντικές ειδικότητες, λογοθεραπεύτριες, ψυχολόγοι, σχολικοί νοσηλευτές.

Στα σχολεία για τυφλούς και κωφούς, με αισθητηριακές αναπηρίες, ένα 31,8% είναι η έλλειψη. Είναι λίγο μικρότερη από τα Νηπιαγωγεία, αλλά είναι μια πολύ σημαντική έλλειψη γιατί υπάρχουν ειδικοί για τον προσανατολισμό, ειδικοί για την κινητικότητα, ειδικοί για τη νοηματική γλώσσα, που λείπουν και είναι ένα θέμα, πώς μπορεί να συντελεστεί μάθηση όταν βασικές ειδικότητες λείπουν στα σχολεία για άτομα με αισθητηριακές αναπηρίες.

Για την κάλυψη των νέων κενών, βλέπουμε ότι δεν καλύφθηκε έγκαιρα, όταν παρουσιάζονται δηλαδή τα κενά στη μέση της χρονιάς, λόγω

εγκυμοσύνης, λόγω προβλημάτων υγείας, ένα ποσοστό περίπου 18,80% δεν καλύπτεται. Και μιλάμε για δασκάλους. Ένα άλλο, 11,80%, καλύπτεται αλλά καθυστερημένα, όχι έγκαιρα. Είναι τελικά η Ειδική Εκπαίδευση και η συμπερίληψη προτεραιότητα;

Για την ασφάλεια των χώρων, περίπου ένα 37%, νομίζω ότι είναι χειρότερα από τα Νηπιαγωγεία, γιατί τα Νηπιαγωγεία είναι πιο μικροί χώροι. Εδώ είναι ένα 37%, βλέπετε την είσοδο της Σχολικής Μονάδας, θεωρείται από τους Εκπαιδευτικούς ότι είναι ακατάλληλη και ένα πρόσθετο 17% δε θεωρεί ότι είναι και η μεγαλύτερη ασφάλεια.

Επίσης υπάρχουν προβλήματα και στο προαύλιο, νομίζω είναι λίγο πιο τονισμένα στη Δημοτική Εκπαίδευση απ' ό,τι στην Προσχολική Εκπαίδευση. Και οι σκάλες είναι ένα πρόβλημα, γιατί στα Ειδικά Δημοτικά ξέρουμε ότι τα περισσότερα είναι διώροφα, μπορεί να είναι και κανένα τριώροφο, ενώ στα Νηπιαγωγεία συνήθως υπάρχει ένα όροφος, στο ισόγειο.

Αυτό είναι ένα μεγαλύτερο πρόβλημα. Αλλά ακόμη και οι χώροι υγιεινής, για κάποιους μαθητές είναι προσβάσιμοι. Που κι αυτό είναι πάρα πολύ σοβαρό.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Θα έλεγα και για τις αίθουσες διδασκαλίας, δεν πρέπει να το αφήσουμε έτσι, ότι το 15,3% είναι προβληματικό. Θα σας πω γιατί δεν είναι κάτι κρυφό, εδώ στην περιοχή των Ιωαννίνων, σε κεντρικό Ειδικό Δημοτικό Σχολείο, η αίθουσα διδασκαλίας είναι ταυτόχρονα και το γραφείο του Διευθυντή.

Φανταστείτε λοιπόν τώρα, πώς θα γίνει η παρέμβαση, το μάθημα το οποίο πρέπει να γίνει. Είναι ο ίδιος χώρος. Το γραφείο που έχει ο Διευθυντής στην προκειμένη περίπτωση, είναι ταυτόχρονα και αίθουσα διδασκαλίας. Λοιπόν, δε μπορούμε ν' αφήνουμε και να λέμε... Για τις αίθουσες τουλάχιστον διδασκαλίας, θα έπρεπε να μην υπάρχει τέτοιο ζήτημα. Αλίμονο.

Το ότι «δεν υπάρχουν χώροι», χώροι βρίσκονται αν θέλουμε να βρούμε.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Μένοντας στις κτιριακές υποδομές, βλέπουμε ότι έχουμε το θέμα για το ολοήμερο, το μεγάλο θέμα, το μεγάλο ζήτημα, ότι ένα 30%, δε μπορώ να έχω την εικόνα απ' αυτά τα στοιχεία, ποια είναι η κατάσταση στα σχολεία Γενικής Εκπαίδευσης, τα Δημοτικά, αλλά ένα 30% είναι πάρα πολύ μεγάλο ποσοστό.

Και πάλι μπαίνουν αυτά τα δύο ζητήματα, κατά πόσο μπορεί μέχρι τις 4 ή πολλές φορές μέχρι τις 5.30 που είναι το διευρυμένο ολοήμερο, μπορεί να υπάρχουν υπηρεσίες οι οποίες να παρέχονται στους μαθητές, με αναπηρία, ένα ζήτημα είναι αυτό και το δεύτερο, κατά πόσο το ολοήμερο μπορεί να ελαφρύνει την οικογένεια από τα ζητήματα που μπορεί ν' αντιμετωπίζει στο σπίτι όταν έχει ένα παιδί που έχει εκρήξεις θυμού, έχει μια πολλές φορές απρόβλεπτη συμπεριφορά.

Αυτό θα έπρεπε να είναι μια προτεραιότητα της πολιτείας, να δοθεί το βάρος, να έχουμε 100% των Ειδικών Σχολείων να είναι ολοήμερα. Είναι πάρα πολύ βασικό το συγκεκριμένο ζήτημα. Βλέπουμε πάλι, επειδή είπαμε ότι τα Δημοτικά μπορεί να έχουν και δεύτερο όροφο, δεν υπάρχει ασανσέρ, που πάλι είναι ένα θέμα προσβασιμότητας και επίσης ένα 37%, νομίζω είναι παρόμοια περίπου η εικόνα με τα Νηπιαγωγεία των Εκπαιδευτικών, νιώθει ότι θα έπρεπε να υπάρχει κι άλλο Ειδικό Σχολείο στην περιοχή, ότι δε φτάνει το συγκεκριμένο σχολείο για να καλύψει τις ανάγκες.

Ό,τι και να λέμε, οι ανάγκες είναι το βασικό. Τα Ειδικά Σχολεία υπάρχουν γιατί υπάρχουν ανάγκες. Θα δούμε και τι λένε οι εκπαιδευτικοί μετά, στο δεύτερο μέρος, ποιες είναι αυτές οι ανάγκες, δε θα ήθελα τώρα να έχουμε ένα στοιχείο ισχυρής επαναληψιμότητας, για να μπορούμε να το σχολιάσουμε αργότερα.

Επίσης ένα περίπου 70% γενικώς κρίνει ότι οι κτιριακές υποδομές είναι ακατάλληλες, δεν είναι επαρκείς. Είναι ελάχιστα επαρκείς, αυτό είναι λάθος, ένα 42% θεωρεί ότι δεν είναι καθόλου επαρκείς, ένα περίπου 30% θεωρεί ότι δεν είναι πολύ επαρκείς.

Μετακίνηση, το τελευταίο γι' αυτό το κομμάτι της έρευνας, δεν είναι εξασφαλισμένη, σε ένα 10% των μαθητών, ο συνοδός, το είπε πολύ καλά ο Σπύρος προηγουμένως ότι ο οδηγός είναι και συνοδός και υπάρχουν παιδιά με προβλήματα υγείας, υπάρχουν παιδιά που πολλές φορές μπορεί να έχουν προβλήματα συμπεριφοράς μέσα στο λεωφορείο που συνήθως γίνεται μετακίνηση, μπορεί και με ταξί ή με κάποιο άλλο μέσο, αλλά σ' ένα 27% δεν υπάρχει συνοδός κατά τη μετακίνηση όταν τα παιδιά φεύγουν από το σπίτι τους για να πάνε στο σχολείο.

Επίσης, οι Εκπαιδευτικοί κρίνουν ότι ένα περίπου 16% είτε δεν υπάρχει δωρεάν μετακίνηση, κι ένα άλλο 15% συνολικά υπάρχει πρόβλημα με την ασφάλεια στη μετακίνηση. Είναι και η επάρκεια της χρηματοδότησης, που είναι η συνολική διαφάνεια. Συνολικά ένα περίπου 75% θεωρεί ότι η χρηματοδότηση δεν επαρκεί για τα Δημοτικά Σχολεία.

Να περάσουμε τώρα στο δεύτερο μέρος, αφορά τις απόψεις των Εκπαιδευτικών. Είναι άλλο ερωτηματολόγιο, δεν είναι το ίδιο ερωτηματολόγιο, που υπηρετούν για τα Ειδικά Σχολεία για την Ειδική Αγωγή και τη συμπερίληψη. Και αυτή η έρευνα σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από τη ΔΟΕ, περίπου στον ίδιο χρόνο αλλά αφορούσε τελείως άλλο ερωτηματολόγιο και άλλο πληθυσμό.

Εδώ έχουμε 63 Εκπαιδευτικούς, είναι σε ατομικό επίπεδο οι απόψεις που καταγράφουν, δεν θα μπορούσαν να είναι σε ομαδικό επίπεδο, είναι σε ατομικό επίπεδο, 63 Εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε Ειδικά Νηπιαγωγεία και 270 Εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε Ειδικά Δημοτικά, από έναν πληθυσμό 328 και 2.156.

Το δείγμα είναι πιο αντιπροσωπευτικό στα Νηπιαγωγεία αλλά είναι ένα ικανοποιητικό βήμα και για τα Δημοτικά Σχολεία. Να πάμε λοιπόν στις διαφάνειες, το είχαμε σχολιάσει αυτό σε μια άλλη εκδήλωση που είχαμε κάνει οπότε δε θα παρουσιάσουμε τα ίδια πράγματα, άμα χρειαστεί μπορεί να πάμε σε αυτές. Αλλά θα πάμε στις ανοιχτές ερωτήσεις για να έχουμε χρόνο για την κουβέντα. Οι ανοιχτές ερωτήσεις για τα Νηπιαγωγεία και τα Δημοτικά μαζί.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Μια κλασική ερώτηση η οποία έχει τεθεί, είναι «πόσο ικανοποιημένοι / ικανοποιημένες αισθάνεστε από τη συνεργασία σας με τους γονείς των μαθητών σας;».

Και βλέπετε ακριβώς δυο μπάρες που αναφέρονται και στα Δημοτικά και στα Νηπιαγωγεία. Ένα 35% στα Δημοτικά και ένα 27% περίπου στα Νηπιαγωγεία, των συναδέλφων που δουλεύουν στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση, δηλώνουν «καθόλου» είτε «ελάχιστα» ευχαριστημένοι από αυτή τη συνεργασία, τη στιγμή που θεωρητικά αλλά και στην πράξη, γνωρίζουμε πάρα πολύ καλά ότι αυτή η συνεργασία είναι απαραίτητη.

Και είναι απαραίτητη για να μπορέσουμε πραγματικά ν' αντιμετωπίσουμε την αναπηρία. Έρχονται λοιπόν οι συνάδελφοι και δηλώνουν «δεν είμαστε ευχαριστημένοι». Και θα σας έλεγα ότι η δήλωση «δεν είμαστε ευχαριστημένοι, δεν είναι μια δήλωση η οποία ελαφρά τη καρδία θα λέγαμε έχει δοθεί, αλλά είναι απόρροια, αφ' ενός των κτιριακών ελλείψεων που είναι τεράστιο ζήτημα, σκεφτείτε ότι ένας γονέας ο οποίος δε βλέπει καλές εγκαταστάσεις, σκέφτεται, «γιατί να το πάω το παιδί στο Ειδικό Σχολείο, καλύτερα να το πάω στο Γενικό Σχολείο που έχει περισσότερο χώρο και εκεί θα προσπαθήσω να έχω μια Παράλληλη Στήριξη».

Που στην ουσία, κρατήστε ότι η Παράλληλη Στήριξη, το συγκεκριμένο μαθητή δε θα τον βοηθήσει. Και μπαίνει σ' ένα τέτοιο ζήτημα. Έτσι λοιπόν, η δήλωση ότι «δεν είμαστε ευχαριστημένοι», θέλει να επικεντρωθούμε στο πώς μπορούμε ν' αλλάξουμε αυτή την κατάσταση και αυτή η κατάσταση είναι δεδομένο ότι δεν έρχεται, όσο και αν φαίνεται έτσι περίεργο, από την πλευρά των Εκπαιδευτικών, αλλά από τους γονείς.

Επομένως είναι ισχυρά αυτά τα ποσοστά της έλλειψης συνεργασίας, που αυτή η έλλειψη συνεργασίας όπως είπαμε, δε βοηθά στο να προχωρήσουν τα πράγματα.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Θέλω να κάνω ένα σχόλιο, όχι σ' αυτό που είπες, στο ακριβώς από κάτω, «ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που νομίζετε ότι αντιμετωπίζει μια οικογένεια παιδιού με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες;».

Υπάρχουν απαντήσεις από Νηπιαγωγεία και Εκπαιδευτικούς σε Δημοτικά Σχολεία και βλέπετε, τα ζητήματα όπως τα απαριθμούν οι Εκπαιδευτικοί, το πρώτο ζήτημα είναι η οικονομική επιβάρυνση και το κόστος θεραπειών. Δίνονται πάρα πολλά λεφτά στον ιδιωτικό τομέα και το πρώτο που ξεχωρίζουν οι Εκπαιδευτικοί είναι αυτό. Δεύτερο έρχεται ο κοινωνικός αποκλεισμός, το στίγμα, η έλλειψη αποδοχής από τους γύρω.

Τρίτο ζήτημα είναι η έλλειψη κρατικής στήριξης και κοινωνικής πρόνοιας που είναι το ίδιο, δηλαδή αν προστεθεί το 35% και το 20%, είναι 55% απαντήσεις, δηλαδή έχει να κάνει το Δημόσιο και με το κράτος, ότι το κράτος δε συμπαρίσταται, δεν είναι αρωγός όσο θα μπορούσε ή όσο θα έπρεπε στην προσπάθεια που κάνουν οι γονείς για ν' αντιμετωπίσουν τις αυξημένες ανάγκες που έχει ένα παιδί με αναπηρία.

Υπάρχει ένας πιο υλικός προσανατολισμός. Ενώ δηλαδή συνήθως στη βιβλιογραφία οι ακαδημαϊκοί, πολλές φορές και το ίδιο το κείμενο των αναπήρων δίνει έμφαση στο χειρισμό της γλώσσας, που είναι σημαντικά ζητήματα βέβαια, ή στον κοινωνικό αποκλεισμό, όταν πάμε στο έδαφος, βλέπουμε τα ζητήματα τα οποία αναδύονται στην επιφάνεια, είναι πιο πραγματιστικά ζητήματα, ζητήματα που αφορούν την καθημερινή ζωή.

Κι έχει να κάνει το πώς θα μπορούσα να ενισχύσω εκείνες τις δεξιότητες και τις ακαδημαϊκές και τις δεξιότητες ζωής, ώστε να προετοιμάσω το παιδί μου για μετά το σχολείο. Αν προστεθούν και τα υπόλοιπα, θα δείτε ότι η έμφαση είναι σ' αυτά, πρόσβαση σε δομές. Αυτά τα ζητήματα της υλικής ζωής είναι πολύ σημαντικά.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Κοιτάξτε τι γίνεται: Ακούω και το ακούμε όλοι, ότι στη Γ' Γυμνασίου, θα μπορούν όλα τα παιδιά να παίρνουν Lower, θα μπορούν όλα τα παιδιά να έχουν πτυχίο δεξιοτήτων στην Πληροφορική. Και εκεί που χρειαζόμαστε ας πούμε να έχουμε λογοθεραπεία, δεν το βάζουμε για τα παιδιά τα οποία έχουν αναπηρία, γιατί έχουν οικονομική επιβάρυνση και το

κόστος των θεραπειών, που αυτή πώς προκύπτει: Προκύπτει γιατί οι γονείς θα πρέπει όλες αυτές τις θεραπείες να τις κάνουν εκτός του σχολείου.

Να δείτε πώς συνδυάζονται: Όταν λοιπόν δεν έχω μέσα, το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό, δεν παρέχω δηλαδή σα Δημόσια Εκπαίδευση αυτά τα οποία πρέπει να παρέχω, ο γονέας θα βάλει βαθιά το χέρι στην τσέπη, για να καλύψει το έλλειμμα. Αυτά τα οποία πρέπει να παρέχω, ο γονέας θα βάλει βαθιά το χέρι στην τσέπη για να καλύψει το έλλειμμα.

Και βλέπετε ότι αυτό είναι ένα ζήτημα το οποίο οι συνάδελφοι το αναδεικνύουν, αλλά πρέπει να το τονίσουμε, πώς προκύπτει για να έχουμε μια ποιοτική, παρεχόμενη Ειδική Εκπαίδευση. Και βέβαια η πρόσβαση σε δομές, το βλέπετε, οι απαντήσεις 9, είναι ένα ζήτημα, αυτό που είπαμε λίγο πριν, πώς θα πάνε στις δομές, τι χώροι είναι κτλ.

Βλέπετε λοιπόν μια σύνδεση της υποδομής, της κτιριακής υποδομής, στην έλλειψη των πόρων κτλ., σε σχέση με τις απόψεις γύρω από τα προβλήματα που έχουν οι οικογένειες των παιδιών με αναπηρία.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Εδώ πρέπει να δούμε αυτή τη διαφάνεια, είναι πολύ σημαντική, γιατί δείχνει ποιοι είναι οι λόγοι εγγραφής σ' ένα Ειδικό Σχολείο, το πάνω μέρος της διαφάνειας και το κάτω μέρος της διαφάνειας με τις κόκκινες μπάρες, δείχνει ποιοι είναι οι λόγοι μη εγγραφή σε Ειδικό Σχολείο. Και τα δύο είναι πολύ σημαντικά.

Ποιοι λοιπόν είναι οι λόγοι εγγραφής, με την πράσινη μπάρα; 104 απαντήσεις, ότι το Ειδικό Σχολείο διαθέτει εξειδικευμένο πρόγραμμα κι εξειδικευμένο προσωπικό. Μπορεί λοιπόν το παιδί να έχει κάποιες υπηρεσίες. Δηλαδή πάει στο Ειδικό Σχολείο γιατί εκεί είναι συγκεντρωμένες οι υπηρεσίες. Αυτός είναι ο βασικός λόγος σε όλο τον κόσμο γιατί τα παιδιά πηγαίνουν στο Ειδικό Σχολείο, γιατί μπορούν να πάρουν υπηρεσίες.

Δεν είναι μόνο το θέμα ποια είναι η στάση της κοινωνίας αλλά και πώς μπορώ να προετοιμάζω το παιδί και ως προς το ακαδημαϊκό κομμάτι και ως προς τις κοινωνικές δεξιότητες και ως προς τα προβλήματα του λόγου που πολλές φορές μπορεί να έχει και ως προς τις επαγγελματικές δεξιότητες, τις συναισθηματικές δεξιότητες, πώς μπορεί να προετοιμαστεί ένα παιδί καλύτερα.

Και βλέπετε ότι το Ειδικό Σχολείο είναι ένα σχολείο πόρων, ένα σχολείο που μπορεί να παρέχει υπηρεσίες. Αυτός βλέπετε ότι είναι και ο βασικός λόγος, 104 απαντήσεις, γιατί οι γονείς, μια οικογένεια αποφασίζει την εγγραφή του παιδιού της στο Ειδικό Νηπιαγωγείο.

Προσέξτε, το σύστημα στην Ελλάδα δεν είναι σχολικοκεντρικό, είναι γονειοκεντρικό. Στις ΗΠΑ ο λόγος στο σχολείο είναι πιο αποφασιστικός. Στην Ελλάδα κάνει μεν σύσταση το ΚΕΔΑΣΥ ή το Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο, αλλά εάν οι γονείς δεν αποφασίσουν να πάνε να γράψουν το παιδί τους στο Ειδικό Δημοτικό ή στο Ειδικό Νηπιαγωγείο, δε μπορεί κανείς να τους το επιβάλλει.

Αυτό είναι πολύ βασικό. Πρέπει ό,τι διαβάζουμε στη βιβλιογραφία, να έχουμε ένα κριτικό βλέμμα που έχει να κάνει με το context, έχει να κάνει με το πλαίσιο. Αυτός είναι λοιπόν ένας πολύ βασικός λόγος. Ο δεύτερος είναι ότι φυσικά οι ειδικοί επηρεάζουν και εδώ βλέπετε ότι είναι απόφαση-προτροπή των ΚΕΔΑΣΥ κτλ., 48 απαντήσεις, ο μαθητής δε μπορεί να πάει στο Γενικό και ακολουθούν κάποιες χαρακτηριστικές ανάγκες του μαθητή, μεγαλύτερη ασφάλεια κτλ.

Πολλοί μαθητές, είναι το σύνηθες παράπονο ειδικά για τη διαταραχή αυτιστικού φάσματος, πολλές φορές σε περιπτώσεις νοητικής αναπηρίας, ότι υπάρχει μεγάλο bullying, μεγάλος σχολικός εκφοβισμός, επομένως νιώθω ότι το παιδί μου είναι πιο ασφαλές στο Ειδικό Σχολείο, αυτοί είναι οι βασικοί λόγοι για τους οποίους μια οικογένεια αποφασίζει την εγγραφή του παιδιού της στο Ειδικό Νηπιαγωγείο ή Δημοτικό.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Εγώ θα σχολιάζα μόνο αυτό που είπες για το γονεϊκοκεντρικό, δηλαδή ότι οι γονείς παίρνουν απόφαση, καταγράφεται στον κοινωνικό στιγματισμό – ντροπή και στην άρνηση ή μη αποδοχή της αναπηρίας του παιδιού, αυτές οι 161 απαντήσεις και οι 127 που είναι οι δυο κυρίαρχοι λόγοι που οι γονείς δε συναινούν στην εγγραφή.

Και θα βάλω την κακή φήμη του Ειδικού Σχολείου. Γιατί το Ειδικό Σχολείο έχει μια κακή φήμη, φροντίζουμε να δημιουργήσουμε μια κακή φήμη ενώ από την άλλη βλέπουμε ότι είναι αποτελεσματικό. Πώς φροντίζουμε να δημιουργήσουμε; Φροντίζουμε όταν δεν το στελεχώνουμε, όταν δεν το χρηματοδοτούμε, όταν δε φτιάχνουμε αναλυτικά προγράμματα σπουδών, για το Ειδικό Σχολείο τη στιγμή που είδαμε στην προηγούμενη διαφάνεια τι γίνεται με τη διαταραχή αυτιστικού φάσματος.

Ψάξτε να το δείτε, καταγράψτε τις φοβερές ελλείψεις που έχουμε. Τις ελλείψεις στο υλικό, στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών, στα πρόσωπα. Όλο αυτό διαμορφώνει, σπρώχνει τους γονείς στο να μη μπορούν ν' αποδεχθούν την αποτελεσματικότητά του. Και έτσι, εφ' όσον δεν το ενισχύουμε, δεν κάνουμε τίποτα, στην ουσία «μαραζώνει» το Ειδικό Σχολείο και θα έρθει αύριο σε μια προτροπή, ένα μότο συμπεριληπτικό καλυμμένο από ένα πλαίσιο συμπερίληψης να πει ότι τι κάνουν τα Ειδικά Σχολεία, κλείστε τα, δε λειτουργούν.

Δηλαδή ακόμα και ο κοινωνικός στιγματισμός και η ντροπή, είναι μια κατάσταση στην οποία είμαστε «συνένοχοι», με την έννοια ότι δεν έχουμε πείσει τους γονείς, το ΚΕΔΑΣΥ δεν έχει πείσει τους γονείς ώστε να τους βοηθήσει ν' απαλλαγούν. Γιατί δεν πρέπει να το βλέπουμε αποκλειστικά και μόνο σ' ένα ψυχαναλυτικό πλαίσιο, αλλά να το βλέπουμε και σ' ένα πρακτικό πλαίσιο.

Να πείσει λοιπόν τους γονείς γιατί δε θα πρέπει να ντρέπονται για το παιδί που μπορεί να έχει αναπηρία. Και ένας γονέας δε ντρέπεται για το παιδί που έχει αναπηρία όταν έχει ένα υποστηρικτικό εκπαιδευτικό και κοινωνικό πλαίσιο τέτοιο, το οποίο θα τον απαλλάξει από τον στιγματισμό. Εκείνο είναι το ζήτημα.

Ο κοινωνικός στιγματισμός και η ντροπή είναι μια κατάσταση και η άρνηση ή μη αποδοχή της αναπηρίας του παιδιού μου είναι μια δεύτερη κατάσταση, που είναι οι κυρίαρχοι λόγοι όπως καταγράφουν οι συνάδελφοι. Αλλά δεν είναι απλά να σχολιάσουμε, είναι να δούμε τι μέτρα μπορούμε να πάρουμε, προκειμένου να αναστρέψουμε αυτή την κατάσταση. Και σας είπα η πολιτεία τι μέτρα θα μπορούσε να λάβει αν ήθελε.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Ένα μόνο σχόλιο για το κοινωνικό στίγμα, ένας γνωστός Κοινωνιολόγος, ο Γκόφμαν, έλεγε ότι είναι το στίγμα που υπάρχει απέναντι στο άτομο αλλά και το στίγμα by association, δηλαδή το στίγμα από τη συσχέτιση.

Και μόνο ο λόγος ότι έχεις ένα παιδί ΜΜΕ αναπηρία στην οικογένεια, πολλές φορές νιώθεις το στίγμα από τη συσχέτιση, δεν αναφέρεται

στο πρόσωπο το δικό σου, αλλά αναφέρεται στο πρόσωπο του παιδιού σου κτλ. Ή πολλές φορές στο πρόσωπο του συγγενή.

Νομίζω ότι είμαστε σε καλύτερη κατάσταση σ' αυτό απ' ό,τι πριν 20 χρόνια, έχει βοηθήσει φυσικά και το κλίμα της συμπερίληψης και η πρόοδος που έχει γίνει σε επίπεδο αλλαγής πολιτισμικών στάσεων και νομίζω ότι είναι ένα απ' τα θετικά στοιχεία που θα μπορούσαμε να πούμε, αυτές οι αλλαγές οι μικρές που έχουν γίνει, στην κοινωνία σε επίπεδο πολιτισμικών στάσεων.

Παρ' όλα αυτά είναι αρκετά ισχυρές και είναι ο βασικός λόγος για να μην εγγραφεί ένα παιδί στο Ειδικό Σχολείο.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Εδώ ήταν ένας γρήγορος σχολιασμός, «προβλήματα στην εργασία σε Ειδικό Σχολείο». Τα βλέπετε, ξεκινά με αυτό το οποίο είπαμε, ότι είναι ακατάλληλος ο χώρος, ότι είναι πολύ μικρός, η έλλειψη του εξοπλισμού άρα ο συνάδελφος δε μπορεί να κάνει καλά τη δουλειά του και βέβαια δεν πρέπει ν' αφήσουμε την έλλειψη προσωπικού, του εξειδικευμένου προσωπικού όταν είδαμε και λίγο πριν ότι υπάρχουν ειδικότητες με τις οποίες το σχολείο δε στελεχώνεται ποτέ με αυτές τις ειδικότητες.

Οπότε αυτά είναι τα τρία βασικά στοιχεία που καταγράφουν οι συνάδελφοι ως ζητήματα που πραγματικά δεν τους επιτρέπουν να κάνουν το επάγγελμά τους. Αυτό για το οποίο έχουν εκπαιδευθεί και θα μπορούσαν να το κάνουν με τους καλύτερους δυνατούς τρόπους. Αλλά δε βρίσκουν την κατάλληλη υποστήριξη.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Πάλι το υλικό στοιχείο το οποίο λέγαμε προηγουμένως, αν δείτε το πρώτο θέμα, χώρος ακατάλληλος, έλλειψη εξοπλισμού, απουσία κρατικής χρηματοδότησης, αυτά τα θέματα αφορούν την πολιτεία, αφορούν τις υλικές συνθήκες που υπάρχουν μέσα στο χώρο του σχολείου. Και η έλλειψη προσωπικού, δεν υπάρχει το κατάλληλο προσωπικό και η χρηματοδότηση.

Όλα αυτά τα ζητήματα αφορούν τη σχέση του Ειδικού Σχολείου με την πολιτεία και τις ελλείψεις που υπάρχουν. Μετά έρχεται η συνεργασία με τους συναδέλφους ή η δυσκολία με τους γονείς. Βλέπετε, μόνο 17 απαντήσεις έχουμε εδώ.

Θα ήθελα σ' αυτό να πω ότι τα θέματα συνεργασίας που υπάρχουν είναι πολύ μεγαλύτερα στην Παράλληλη Στήριξη για παράδειγμα. Είχαμε κάνει πρόσφατα μια έρευνα που βγήκε πέρυσι με τον Τρύφωνα Μαυροπαλιά και έδειξε ότι το βασικό πρόβλημα στην Παράλληλη Στήριξη, είναι το πρόβλημα της συνεργασίας.

Είναι ένας θεσμός η Παράλληλη Στήριξη, το co-teaching, η συνδιδασκαλία, που γίνεται στη γενική τάξη, που υπάρχουν πολλά μεγάλα προβλήματα συνεργασίας μεταξύ του Γενικού Εκπαιδευτικού και του Ειδικού Εκπαιδευτικού. Ο λόγος είναι ότι παραδοσιακά, το σχολείο το Γενικό είναι ένα σχολείο χαμηλής συνεργασίας, η τάξη μου, η τάξη σου. Υπάρχουν σύνορα.

Ο θεσμός της συνδιδασκαλίας είναι ένας θεσμός που απαιτεί μια κουλτούρα πολύ υψηλής συνεργασίας, αλλά πολλές φορές ειδικά στη Δευτεροβάθμια, απαιτεί κι ένα αυξημένο επίπεδο γνώσεων. Δηλαδή πρέπει να υπάρχει και για το αντικείμενο μια γνώση για να γίνει και η συνεργασία. Αυτά είναι πολύ βασικά προβλήματα που υπάρχουν στην Παράλληλη Στήριξη.

Φυσικά στα πλαίσια θεσμών που δεν απαιτείται αυτό το υψηλό επίπεδο συνεργασίας, η δυσκολία συνεργασίας με συναδέλφους είναι σε

πολύ μικρότερο ποσοστό. Αν πηγαίναμε στην Παράλληλη Στήριξη, ίσως να είναι και στην πρώτη θέση.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Εδώ βλέπουμε τα θετικά της εργασίας σ' ένα Ειδικό Σχολείο. Θα μείνουμε ακριβώς στη σχέση με τα παιδιά, που είναι ένα σημαντικό στοιχείο, ότι οι συνάδελφοι δηλώνουν ότι η διαμόρφωση αυτής της σχέσης τους δίνει δύναμη να διαχειριστούν τα πολλαπλά προβλήματα τα οποία έχουν μέσα στο Ειδικό Σχολείο λόγω της έλλειψης εξοπλισμού, υποστελέχωσης κτλ.

Θέλω επίσης να δούμε με ιδιαίτερη προσοχή και τη δεύτερη μπάρα, τη συναδελφικότητα και τις σχέσεις με τους συναδέλφους. Συνάδελφοι στα Ειδικά Σχολεία, τα ζητήματα που δημιουργούνται ανάμεσα στο προσωπικό, είναι πολύ λιγότερα σε σχέση με ζητήματα τα οποία δημιουργούνται ανάμεσα στο προσωπικό στα Γενικά Σχολεία.

Δηλαδή στα Ειδικά Σχολεία, επειδή ο μεγάλος κίνδυνος σε αναπηρία είναι ένα ζήτημα που θέλει συνένωση δυνάμεων, καταγράφεται σε βιβλιογραφία αυτό, γι' αυτό και οι συνάδελφοι, βλέπετε ότι προτάσσουν τη συναδελφικότητα, τις σχέσεις που έχουν με τους συναδέλφους και κοιτάξετε, λόγω αυτής της συναδελφικότητας και της σχέσης με τους συναδέλφους, στην προηγούμενη μπάρα δεν το σχολιάσαμε αλλά βλέπετε, ψυχική κόπωση, ματαίωση, burn out. Είναι έτσι ακριβώς.

Πάμε στην επόμενη: Βλέπετε ότι η συναδελφικότητα έρχεται ακριβώς ν' αντισταθμίσει θεωρητικά στο μυαλό μας, σκέψου ότι ένας συνάδελφος που δουλεύει σε Ειδικό Σχολείο, δε θα μπορέσει να στέκεται καθόλου μέσα, θα είναι πλήρως εξαντλημένος κτλ., θα βιώνει burn out γιατί η συναδελφικότητα δρα αντισταθμιστικά σε αυτή την κατάσταση.

Επομένως μένω σε αυτά τα δύο, τη σχέση με τα παιδιά και τη συναδελφικότητα, τη σχέση με τους συναδέλφους, που είναι αν θέλετε τα θετικά στοιχεία που δίνουν δύναμη στους συναδέλφους, πραγματικά να παλεύουν την αναπηρία.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Νομίζω ότι έχουμε τελειώσει...

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Αυτή ήταν η τελευταία διαφάνεια την οποία θέλαμε να σχολιάσουμε, υπάρχουν αυτές οι διαφάνειες, θα μπορούν να γίνουν κι άλλοι σχολιασμοί, αλλά όπως είπε κι ο Δημήτρης, το δεύτερο μέρος που παρουσιάσαμε είχε παρουσιαστεί σε προηγούμενη και δε θέλαμε να μείνουν τόσο όσο να κάνουμε αυτά τα σχόλια και νομίζω ότι μας έδωσαν μια καλύτερη εικόνα της όλης αυτής δουλειάς που έχει κάνει η ΔΟΕ.

Και τώρα είμαστε έτοιμοι ν' απαντήσουμε σε ερωτήματα, σχόλια, οπότε ο Πρόεδρος, ο συνάδελφος Θανάσης Κικινής έχει το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Υπάρχουν μια σειρά ερωτημάτων που έχουν υποβάλλει συνάδελφοι.

Να ξεκινήσω μ' ένα ερώτημα που βάζει ένα δεδομένο: Σε όλα σχεδόν τα Βαλκάνια και όχι μόνο, οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες βρίσκονται στις αίθουσες του τυπικού σχολείου με 17 το πολύ μαθητές στο σύνολο και υπάρχουν δυο ταυτόχρονα δάσκαλοι, ένας Τυπικής και ένας Ειδικής Αγωγής. Στην Ελλάδα τι προβλέπεται;

Το τι προβλέπεται φαντάζομαι έχει να κάνει με το τι προβλέπεται να συμβεί, το τι γίνεται αυτή τη στιγμή, ας αποτυπώσετε το τι συμβαίνει.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Θα ήθελα εγώ να πάρω το λόγο σ' αυτό. Επειδή είδα το ερώτημα, έχει γίνει από χθες...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Ναι, είναι τρία ερωτήματα που έχουν γίνει από χθες, που δείχνει το ενδιαφέρον που υπάρχει.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Με προβληματίσε για να πω την αλήθεια και πήγα και έψαξα στις βάσεις δεδομένων που έχουμε διαθέσιμες. Η πιο καλή βάση ίσως να είναι η «Ευριδική», η Eurydice, το ευρωπαϊκό πρόγραμμα και πήγα να δω χώρα προς χώρα, όλες τις χώρες των Βαλκανίων που είναι δημόσια στοιχεία, δηλαδή δεν είναι στοιχεία τα οποία έχουμε συλλέξει εμείς, είναι στοιχεία τα οποία παρέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση, γιατί το Eurydice είναι της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ο συλλογισμός που κάνει έχει ένα θέμα: Η Βουλγαρία έχει Ειδικά Σχολεία, μάλιστα έχει Ειδικά Σχολεία για παιδιά με προβλήματα όρασης, με προβλήματα ακοής, για παιδιά με νοητική καθυστέρηση, αυτά λέει το Eurydice. Η Ρουμανία έχει ένα πολύ αυξημένο σύστημα, το οποίο μάλιστα είναι κατηγοριοποιημένο και έχει σχολεία για παιδιά με νοητική καθυστέρηση, σχολεία ξεχωριστά για ορθοπεδικές και σωματικές αναπηρίες, σχολεία για κώφωση, σχολεία για τύφλωση, σχολεία για προβλήματα λόγου ξεχωριστά, σχολεία για συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες, για πολλαπλές αναπηρίες.

Μάλιστα η Ρουμανία έχει και μεγάλο αριθμό παιδιών που φοιτούν στα σχολεία, είναι πολύ μεγαλύτερος από τον αριθμό παιδιών που υπάρχουν στην Ελλάδα. Αυτά με βάση τα στοιχεία της Eurostat για τη Ρουμανία.

Στη Σερβία φυσικά υπάρχουν Ειδικά Σχολεία, μάλιστα υπάρχουν αρκετές τάξεις που είναι πάνω από 10 μαθητές στα Δημοτικά Σχολεία της Σερβίας, μάλλον ο νόμος λέει όχι πάνω από 10 μαθητές στα Δημοτικά Σχολεία, που είναι και αυτό που συμβαίνει και στην Ελλάδα και όχι πάνω από 10 μαθητές στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση των Ειδικών Σχολείων της Σερβίας. Επομένως ούτε κι αυτό είναι αληθές, ότι η Σερβία δεν έχει.

Η Αλβανία αναφέρει ότι έχει Ειδικά Σχολεία και μάλιστα ότι τα παιδιά πηγαίνουν μέχρι 19 χρόνων. Δεν ξέρω πόσα Ειδικά Σχολεία έχει, δεν το αναφέρουν αυτό.

Η Τουρκία έχει ένα από τα πιο κατηγοριοποιημένα συστήματα που μπορεί να συναντήσει, επειδή είναι χώρα των Βαλκανίων και το Eurydice παρέχει τέτοια πληροφόρηση, έχει πολύ κατηγοριοποιημένα Ειδικά Σχολεία ξεχωριστά μάλιστα, για οποιαδήποτε κατηγορία αναπηρίας. Μάλιστα έχει και σχολεία για ταλαντούχα παιδιά, για gifted children.

Έχει μάλιστα ένα σύστημα που ήταν σύστημα της δεκαετίας του '70 για την Ελλάδα, τα έχει σε βαθμίδες, έχει δυο βαθμίδες που αντιστοιχούν στην Α', Β', Γ', Δ' Δημοτικού και από την Ε' μέχρι την Η'.

Η Κροατία έχει Ειδικά Σχολεία και έχει και ειδική Εκπαίδευση, έτσι τη θεωρούν, για ταλαντούχα παιδιά.

Η Βοσνία–Ερζεγοβίνη είναι επίσης ένα πολύ κατηγοριοποιημένο σύστημα. 24 τύπους βλάβης και αναπηρίας. Μεταφράζουμε ως «βλάβη» το «impairment», αυτή είναι η συνήθης μετάφραση και από το αναπηρικό κίνημα και «αναπηρία» το «disability». Έχει και την επιπρόσθετη πληροφορία ότι κι εκεί τα Ειδικά Σχολεία δέχονται τον πληθυσμό μετά από αίτημα των γονέων αλλά και σύσταση του Γενικού Σχολείου ή του Κέντρου Κοινωνικής Εργασίας ή Ιατρικού Ινστιτούτου, έτσι λένε. Παρέχει λοιπόν και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Η Κύπρος, τυπικά δεν είναι χώρα των Βαλκανίων, δεν είναι στη Βαλκανική Χερσόνησο αλλά συνδέεται με τη Βαλκανική Χερσόνησο. Όλοι ξέρουμε την εικόνα στην Κύπρο, έχω επισκεφθεί Ειδικά Σχολεία, να πω ότι υπάρχουν 7 Ειδικά Σχολεία στην Κύπρο, 2 στη Λευκωσία, ένα είναι

υποδειγματικό το οποίο έχει επισκεφθεί, το μεγάλο Ειδικό Σχολείο της Λευκωσίας, με πάνω από 60-70 μαθητές.

Υπάρχουν δυο σχολεία στη Λεμεσό, ένα στη Λάρνακα, ένα στην επαρχία της Αμμοχώστου και ένα στην Πάφο. Υπάρχει επίσης κι ένα σχολείο για τυφλά παιδιά στη Λευκωσία και ένα σχολείο για παιδιά με ακουστική αναπηρία, πάλι στη Λευκωσία.

Δεν ξέρω πώς έρχονται αυτές οι πληροφορίες, πραγματικά δηλαδή είναι ένα θέμα. Και να μην παίρνουμε ό,τι ακούγεται, υπάρχουν επίσημες πηγές που παρέχουν στοιχεία. Το ίδιο και αν πάμε και στο European Agency, θα δούμε ότι δεν είναι έτσι η κατάσταση, το Eurydice είναι λίγο πιο αναλυτικό και επεξηγηματικό.

Η μόνη χώρα η οποία είναι σε μετάβαση και ίσως είναι ένα full inclusion σύστημα, ένα σύστημα το οποίο καταργεί την Ειδική Εκπαίδευση, είναι η Βόρεια Μακεδονία. Η Βόρεια Μακεδονία έχει μάλλον υιοθετήσει, σύμφωνα με τα λεγόμενα της χώρας, ένα μοντέλο τύπου Πορτογαλίας, το οποίο το Ειδικό Σχολείο έχει μετατραπεί σ' ένα κέντρο παροχής υπηρεσιών.

Δεν είναι δηλαδή βασικά κέντρο εκπαίδευσης, είναι περισσότερο κέντρο λίγο εκπαίδευσης για κάποια παιδιά, λίγο συμβουλευτικής και λίγο παροχής υπηρεσιών, λογοθεραπείας κτλ., για περισσότερα Γενικά Σχολεία. Θα μπορούσαμε να συζητήσουμε περισσότερα, γιατί νομίζω μπορεί να υπάρχουν κι άλλες ερωτήσεις, επομένως η προκείμενη που βάζει το ερώτημα, ο συλλογισμός που κάνει δεν είναι ορθός, ξεκινά από λάθος αφετηρία.

Αυτά είναι τα στοιχεία της Eurydice. Επίσης να πούμε ότι οι μαθητές, ο μέσος αριθμός μαθητών στο Δημοτικό Σχολείο είναι 18 μαθητές, η μέση τάξη. Τώρα μάλλον έχουν πληθύνει μετά τις αποφάσεις του Υπουργείου Παιδείας για 25, μια προσπάθεια ν' αυξηθεί ο αριθμός, που αυτό δε διευκολύνει τη συμπερίληψη, δε διευκολύνει την ένταξη, δε διευκολύνει τα τμήματα ένταξης, δε διευκολύνει την Παράλληλη Στήριξη. Μάλλον δυσκολεύει αυτή την προσπάθεια.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Είναι αλήθεια ότι οι χώρες που βρίσκονται στην περιοχή των Βαλκανίων, επειδή ακολουθούσαν αν θέλετε της πρώην Σοβιετικής Ένωσης το σύστημα, ήταν καθαρά κατηγοριοποιημένα τα σχολεία σχετικά με την αναπηρία και γι' αυτό, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία τα οποία μας παρέθεσε λίγο πριν ο Δημήτρης και βέβαια με βάση τις πηγές τις οποίες έχουμε, έχουμε Ειδικά Σχολεία, αυτό είναι μια πραγματικότητα.

Θα έλεγα όμως, πέρα από αυτό, η δική μου, προσωπική άποψη, γιατί φεύγω από πρώτο επίπεδο του ερωτήματος, η προσωπική μου άποψη και ίσως το συνδέσω με κάποιο ερώτημα που ακολουθείται στη συνέχεια ή από κάποιο σχόλιο, θα ήταν ότι για μένα, θα έπρεπε κάθε σχολείο της χώρας, να έχει Τμήμα Ένταξης. Όταν μιλάω για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Νηπιαγωγείο και Δημοτικό. Και κάθε Γυμνάσιο, και αντίστοιχα Λύκειο, να έχει και αυτό Τμήμα Ένταξης.

Και από κει και πέρα να κάνουμε συζήτηση για όλα τα υπόλοιπα. Δηλαδή, θα έπρεπε να νομοθετηθεί σε κάθε Νηπιαγωγείο και σε κάθε δημόσιο σχολείο, να υπάρχει Τμήμα Ένταξης. Όταν λέω Τμήμα Ένταξης, εννοώ ο Ειδικός Εκπαιδευτικός, καταλαβαίνετε τι θέλω να σας πω. Γιατί το Τμήμα δε λέει κάτι ο χώρος, το πρόσωπο. Πρόσωπο και χώρος.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Να πω κάτι για τις χώρες που ήταν του υπαρκτού σοσιαλισμού. Αυτό που είπε ο Σπύρος ήταν πράγματι έτσι, έχει να κάνει με

την άποψη που λεγόταν defectology. Ο όρος ανήκει στον Vygotsky, όσο και αν για κάποιους ξενίζει, και αυτά είναι τα περίεργα, «ελαττωματολογία».

Το defectology λοιπόν είχε ένα καλό και είχε ένα κακό. Το κακό ήταν ίσως η υπερβολική κατηγοριοποίηση, αλλά για να δικαιολογήσουμε ότι ακόμα κι ένα κοινωνικό σύστημα, δε μπορεί να ξεφύγει από το πολιτιστικό πνεύμα της εποχής. Τα κοινωνικά συστήματα, ναι μεν τα οικονομικά έχουν ένα ρόλο, αλλά οι πολιτισμικές αξίες της εποχής εκείνης, σε όλο τον κόσμο κάπως έτσι ήταν.

Το δεύτερο που πρέπει να πούμε είναι ότι σ' αυτές τις χώρες δινόταν μια έμφαση στην πολυτεχνική εκπαίδευση και γι' αυτό όσοι θυμούνται τα αιτήματα της δεκαετίας του '60, υπήρχε η πολυτεχνική εκπαίδευση, όχι μόνο στην Ειδική Εκπαίδευση αλλά και στη Γενική Εκπαίδευση.

Επομένως αυτά τα συστήματα της Ρουμανίας, της Βουλγαρίας, της Σερβίας κτλ., είναι προσανατολισμένα προς τα εκεί. Και η Ελλάδα με τα ΕΕΚ έκανε μεγάλη υπέρβαση, έκανε πολύ μεγάλη τομή. Αυτό δεν υπάρχει στην Ιταλία για παράδειγμα, αυτό που είναι η επαγγελματική εκπαίδευση των εφήβων με αναπηρία.

Είναι κάτω από το Υπουργείο Παιδείας, δεν υπάρχει στην Ιταλία. Αν πάμε στα στοιχεία που δίνουν, θα δείτε ότι ένα μοντέλο πλήρους συμπερίληψης, όταν τα παιδιά πηγαίνουν στο Λύκειο, το 5% των παιδιών είναι εκτός σχολείου. Γιατί δεν έδωσαν όλες τις δυνάμεις για το Νηπιαγωγείο, 99,80% ας πούμε, 99,70% στο Δημοτικό, 99,60% και φτάνουν στο Λύκειο και τα παιδιά είναι απ' έξω. Δεν υπάρχει επαγγελματική εκπαίδευση. Ή δεν είναι σε δομές του Υπουργείου Παιδείας, είναι σε Κοινωνικές Υπηρεσίες, είναι σε άλλα κέντρα, σε ιδιωτικά κέντρα κτλ.

Κάθε μοντέλο δηλαδή θα πρέπει να το βλέπουμε συνολικά. Όταν λέμε συμπερίληψη, εννοούμε για όλο το σύστημα συμπερίληψη. Δε λέμε μια πολύ ειδική μορφή να είναι συμπεριληπτική και μόνο. εννοούμε όλο το σύστημα να είναι συμπεριληπτικό. Και πολλά συστήματα, όπως το ιταλικό, μπορεί να κερδίζει σε κάτι, να χάνει από κάπου αλλού και μάλιστα να χάνει πολύ σε κάτι άλλο.

Επίσης ούτε στην Κύπρο υπάρχει εκτεταμένη επαγγελματική εκπαίδευση, η επαγγελματική εκπαίδευση είναι μέσα στο Ειδικό Σχολείο, δεν υπάρχει η μορφή του ΕΕΚ ας πούμε, που είναι μια μεγάλη τομή για την ελληνική Εκπαίδευση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Νομίζω ότι μ' αυτά που είπατε καλύφθηκε το ερωτήματα που έλεγε να εκφράσετε την άποψή σας για τα Τμήματα Ένταξης. Δεν ξέρω αν θέλετε να προσθέσετε κάτι σ' αυτό.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Θέλω να πω το αριθμητικό σ' αυτό: Αν πάμε στα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, θα δούμε τα πιο πρόσφατα στοιχεία που έχουμε, του Φεβρουαρίου του 2022, αναφέρονται σε προηγούμενες χρονιές βέβαια, μία ή δύο προηγούμενες χρονιές, είναι 3.392 σε Τμήματα Ένταξης.

Είναι από τα περίπου 90.000 με 95.000 παιδιά που καταγράφονται, παίζει από χρονιά σε χρονιά, παιδιά που καταγράφονται ότι έχουν αναπηρία, τα 37.000 δέχονται υπηρεσίες σε Τμήματα Ένταξης. Αυτό είναι το 40% των παιδιών. Ένα άλλο 40%, 37.000, δέχονται υποστήριξη μόνο από τον Γενικό Εκπαιδευτικό της τάξης, δηλαδή δε δέχονται υποστήριξη πρόσθετη.

Η πιο πολυπληθής δομή Ειδικής Εκπαίδευσης απ' όλο το σύστημα Ειδικής εκπαίδευσης, είναι τα Τμήματα Ένταξης. Τα Τμήματα

Ένταξης εξυπηρετούν έναν πολύ μεγάλο ρόλο. Να φανταστείτε στα Ειδικά Σχολεία και στην Πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, γι' αυτό μιλάω τώρα, τα στοιχεία αφορούν και τη Δευτεροβάθμια, είναι μόνο 12.000. μόνο 12.000 παιδιά είναι στα Ειδικά Σχολεία.

Τόση ώρα δηλαδή, τα στοιχεία που παρουσιάζαμε, ο πληθυσμός αναφοράς ήταν τα 12.000 παιδιά που είναι στα Ειδικά Σχολεία. Όλα τα παιδιά με αναπηρίες είναι 90.000. Προφανώς, θα μου πείτε, οι πιο σοβαρές ανάγκες είναι στα Ειδικά Σχολεία, για να λέμε τα πράγματα όπως είναι.

Η πιο πολυπληθής δομή, θα λέγαμε η ραχοκοκαλιά πλέον της Ειδικής Εκπαίδευσης αν το δούμε αριθμητικά και μόνο, όχι σε επίπεδο σοβαρότητας αναγκών, είναι τα Τμήματα Ένταξης.

Και εδώ, επειδή ακούω διάφορα σχέδια που ετοιμάζει το Υπουργείο Παιδείας και σε συναντήσεις που είχε η ΔΟΕ με το Υπουργείο Παιδείας κτλ., που θέλει να γίνει ρευστοποίηση όπως έχω καταλάβει από τις ανακοινώσεις, μεταξύ του να παίζει ο δάσκαλος του Τμήματος Ένταξης να είναι ένας μπαλαντέρ, να είναι πότε Παράλληλης Στήριξης πότε Τμήμα Ένταξης κτλ., πιστεύω ότι είναι πάρα πολύ δύσκολο να γίνει και θα χαθούν πολλά παιδιά.

Και υπάρχει και μια άλλη παράμετρος. Ένα παιδί που είναι στη γενική τάξη, είναι αυτισμός υψηλής λειτουργικότητας, στην άκρη του υψηλού φάσματος, μπορεί να υποστηριχθεί από έναν άλλο Εκπαιδευτικό Ειδικής Αγωγής και να έχει μια πολύ καλή πρόγνωση, να βρει δουλειά, υπάρχουν πλέον και εταιρείες, η Google έχει τμήμα Neurodiversity, Νευροδιαφορετικότητα, θεωρούν ότι μπορούν να προσφέρουν οι Hitech εταιρείες, ότι έχουν δημιουργήσει και ειδικά τμήματα.

Ένα παιδί όμως που είναι στη ΣΤ' Δημοτικού και δε μπορεί να διαβάσει, ή δεν έχει αναπτύξει το μηχανισμό, δεν έχει κατακτήσει την προπαίδεια, δεν ξέρει καλά-καλά πρόσθεση και αφαίρεση, γιατί υπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις, δεν ξέρω αν είναι η Παράλληλη Στήριξη το καλύτερο, η καλύτερη δομή γι' αυτό το παιδί. Γιατί υπάρχουν τεράστια κενά.

Αυτά τα κενά δε μπορούν να καλυφθούν από τον Εκπαιδευτικό της Παράλληλης Στήριξης που κάθεται δίπλα στο παιδί. και είναι πολύ στατική μορφή, είναι ένας Εκπαιδευτικός και ένα, δύο, το πολύ τρία παιδιά μέσα στο ίδιο τμήμα. Ο Εκπαιδευτικός μπορεί να παρέχει υπηρεσίες και σε άλλο σχολείο, δε λέω αυτό. λέω ότι στο ίδιο τμήμα του σχολείου ο Εκπαιδευτικός Παράλληλης Στήριξης παρέχει υπηρεσίες σε ένα, δύο, τρία παιδιά.

Ίσως να είναι και θέμα μεγαλύτερου στιγματισμού. Και αυτά είναι τα παράδοξα που έχει η συμπερίληψη, δηλαδή ένα παιδί να δέχεται μεγαλύτερο στιγματισμό, ενώ είναι στη γενική τάξη. Κάποιοι που βλέπουν ότι η συμπερίληψη είναι θέμα σωματικής ένταξης και μόνο, το σώμα να είναι εκεί και αγνοούν αν πούμε αν αυτό το παιδί μπορεί να εμπλακεί νοητικά να παρακολουθήσει, ή αν ο Εκπαιδευτικός μπορεί με βάση όπως είναι το παιδί να παρέχει εκείνες τις υπηρεσίες που θα το κάνουν ικανό να συμμετάσχει, νομίζω χάνουν το νόημα της συμπερίληψης.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Θέλω να κάνω δυο σχόλια. Το πρώτο είναι αυτό το οποίο είπε ο Δημήτρης, το πόσο είναι στιγματισμός.

Όσο και αν σας φαίνεται περίεργο, αν συζητήσετε με συναδέλφους στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση που κάνουν Παράλληλη Στήριξη, οι περισσότεροι μου λένε ότι οι μαθητές δεν τους θέλουν. Δηλαδή

τους λένε «κυρία, κύριε, σας παρακαλώ πάρα πολύ μην κάθεστε κοντά μου, τι θέλετε εδώ...».

Γιατί στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αυτό το στοιχείο εννοώ της Παράλληλης Στήριξης, διαμορφώνει όρους στιγματισμού και από τους ίδιους τους μαθητές έχουμε τέτοια ζητήματα. Συζητήστε το, θα σας το μεταφέρουν. Το συζητώ, μου το έχουν πει πάρα πολλοί και μάλιστα με ρωτάνε «τι να κάνουμε προκειμένου να μπορέσουμε να το διαχειριστούμε». Αυτό είναι το ένα.

Το δεύτερο στοιχείο, εγώ θα το ξαναθέσω το θέμα, αναρωτηθείτε λίγο συνάδελφοι, πού μαθαίνει κανείς για το Τμήμα Ένταξης; Πού μαθαίνει ο Εκπαιδευτικός για το Τμήμα Ένταξης, πώς θα κάνει στο Τμήμα Ένταξης; Τι εννοώ πού μαθαίνει: Έχετε την αίσθηση ότι στα προγράμματα σπουδών του Πανεπιστημίου της Ειδικής Αγωγής, γίνεται αναφορά για τα Τμήματα Ένταξης;

Εγώ αναφέρομαι στην Ειδική Αγωγή. Παλαιότερα, τώρα θα φαίνεται περίεργο, λέγαμε: Έχουμε το Διδασκαλείο. Ερχόταν ο Εκπαιδευτικός από τη Γενική Αγωγή, δυο χρόνια, μέσα στα δυο χρόνια μιλάγαμε για το Τμήμα Ένταξης, μιλάγαμε τι είναι οι ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, συζητάγαμε, βλέπαμε, είχαμε από πίσω την «υποδομή» της Γενικής Εκπαίδευσης, ήξερε πώς θα το δουλέψει.

Δηλαδή τώρα, εάν το δείτε το ζήτημα, ούτε στο Τμήμα Ένταξης υπάρχει κατάλληλη από την πολιτεία υποστήριξη. Ψάξτε να δείτε πόσα σεμινάρια έχουν γίνει για Εκπαιδευτικούς που είναι σε Τμήματα Ένταξης. Δηλαδή στην ουσία, αν ψάξετε στα σχολεία θα δείτε ότι τα Τμήματα Ένταξης είναι στελεχωμένα από συναδέλφους οι οποίοι σιγά-σιγά μεγαλώνουν και δεν υπάρχει αυτή η διαδικασία πραγματικά, που θα τους βοηθούσε, όχι τους ίδιους, θα βοηθούσε να έχουμε κι άλλους Εκπαιδευτικούς, προς αυτή την κατεύθυνση.

Γιατί το Τμήμα Ένταξης θέλει ξεχωριστούς χειρισμούς. Αυτό το κομμάτι που λέμε, τις ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, που υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός, το ακούσατε πριν, το παιδί ας πούμε της Στ' τι να του κάνω αν είμαι εγώ μέσα στην τάξη, στο Τμήμα Ένταξης. Να του κάνω τι; Δεν πρέπει να το πάρω το παιδί να του δώσω ένα πρόγραμμα εξατομικευμένης υποστήριξης για να το βοηθήσω;

Χωρίς βέβαια να χαθεί το συμπεριληπτικό πλαίσιο που έχουμε. Είναι λοιπόν ένα τεράστιο ζήτημα που αυτό δεν πρέπει να το αφήσουμε. Ακούστηκαν τα νούμερα που είπε πριν ο Δημήτρης. Οι αριθμοί ευδοκούν, δηλαδή πάμε καλά ας πούμε. Όμως στην πράξη, τα Τμήματα Ένταξης, θα σας το πω έτσι απλά έχουν εγκαταλειφθεί και αυτά, είναι στη φιλοτιμία των συναδέλφων.

Και σας είπα, κάντε κάτι απλό σα ΔΟΕ: Πάρτε τις επιμορφώσεις που έχουν γίνει στο κομμάτι για τα Τμήματα Ένταξης. Δείτε, μέσα απ' αυτή τη χρονιά. Και εκεί θα εκπλαγείτε, θα δείτε ότι δε γίνονται επιμορφώσεις. Είναι πολύ πολύ λίγες. Αυτό ως σχόλιο, ως προβληματισμό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Θα έχετε αντιληφθεί ότι υπάρχουν πάρα πολλά ερωτήματα ..

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Ναι, θα πάμε πολύ πιο γρήγορα τώρα...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Μπαίνουν ζητήματα αλλά υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός ερωτημάτων, υπάρχει ένα ερώτημα που αναφέρεται στη συνάντηση που έγινε με την πολιτική ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας σε σχέση με την

Ειδική Αγωγή αλλά και τα παρεπόμενα, όσα είναι γύρω απ' αυτή τη συνάντηση.

Δηλαδή υπάρχουν πολλά ερωτήματα που ασχολούνται με το φαινόμενο Πορτογαλία, επειδή ακούστηκε εκεί και επειδή έγινε πάρα πολλή συζήτηση γι' αυτό. Δεν ξέρω αν θέλετε να πάρουμε πρώτα τα μικρότερα ερωτήματα ή αν θέλετε να τα πάρουμε συνολικά.

Τι εννοώ μικρότερα: Είναι γενικό το ερώτημα και δε νομίζω ότι υπάρχει αντίρρηση, ότι είναι αναγκαία η άμεση ίδρυση δομών και κάλυψης λειτουργικών κενών όλων των ειδικοτήτων σε όλες τις δομές για την πραγματική ενδυνάμωση της μαθητικής κοινότητας. Νομίζω ότι είναι κάτι το οποίο στο πλαίσιο της γενικότερης συζήτησης θα συμφωνήσετε αμφότεροι. Δεν ξέρω αν θέλετε να πείτε κάτι άλλο πάνω σ' αυτό.

Επίσης έγινε κουβέντα για την υποστελέχωση εισηγητικά και ρωτά ένας συνάδελφος, ποιες επιπτώσεις μπορεί να έχουν τα μεγάλα κενά σε προσωπικό των Ειδικών Σχολείων στη λειτουργία τους. Εγώ θα πρόσθετα, όχι μόνο των Ειδικών Σχολείων, τα προβλήματα που υπάρχουν και στη στελέχωση των Τμημάτων Ένταξης, που κάνατε αναφορά προηγουμένως.

Δεν ξέρω εδώ αν θέλετε να κάνετε κάτι συγκεκριμένο εδώ ή να πάμε σε μια γενικότερη διατύπωση ερωτημάτων και να τ' αγκαλιάσετε όλα μαζί.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Το μόνο σχόλιο που θέλω να κάνω είναι ότι η υποστελέχωση πραγματικά δεν εξυπηρετεί σε καμία περίπτωση την παρεχόμενη αποτελεσματική εκπαίδευση. Δηλαδή δεν πρέπει να θεωρούμε πολυτέλεια, το να μη δίνεται εκείνο και το άλλο και το άλλο.

Εκείνοι και το άλλο και το άλλο είναι στοιχεία τα οποία συνθέτουν το παζλ, πραγματικά να διαχειριστούμε την αναπηρία, να την αντιμετωπίσουμε και να υποστηρίξουμε το μαθητή. Διότι ένας μαθητής που βρίσκεται στο Ειδικό Σχολείο, δεν είναι μόνο το κομμάτι των κοινωνικών δεξιοτήτων. Ακούστηκε λίγο πριν, είναι δεξιότητες που έχουν να κάνουν ευρύτερα με τη ζωή του, με την παρουσία του ως μελλοντικός αυτόνομος πολίτης που όλο αυτό, για να καλυφθεί, και όχι μόνο του Ειδικού Εκπαιδευτικού, χρειάζεται και υπόλοιπες ειδικότητες.

Επομένως είναι ψευδεπίγραφο το να λέμε ότι κάνουμε αποτελεσματική εκπαίδευση επειδή έχουμε διασφαλίσει κάποιον αριθμό Εκπαιδευτικών στο Ειδικό Σχολείο. Σήμερα μας είναι ξεκάθαρο. Πριν από 20 χρόνια λέγαμε εντάξει, αρκεί. Σήμερα δε μπορούμε να το πούμε ότι αρκεί αυτό το πράγμα, σε καμία μα καμία περίπτωση. Για την Πορτογαλία μπορούμε να κάνουμε σχόλιο...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Να κλείσουμε αυτά τα μικρά και να πάμε σ' ένα συνολικό;

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Για την Πορτογαλία μπορεί να πει ο Δημήτρης, έχουμε ήδη κάνει...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Λέει ένα ερώτημα: Στο σχέδιο του Υπουργείου Παιδείας για το 2024, σελ. 16 αναφέρονται τα εξής: Στρεβλώσεις και αναποτελεσματικότητα στην εφαρμογή του θεσμού της Παράλληλης Στήριξης, ενίσχυση του θεσμού με διαμόρφωση πλαισίου αποτελεσματικής λειτουργίας. Μήπως γνωρίζετε τι πρόκειται να κάνουν;

Μήπως στη συζήτηση της ΔΟΕ με το ΥΠΕΘΑ διευκρινίστηκε κάτι; Έγινε αναφορά στην ανάγκη σταθερής και μόνιμης προσφοράς της Παράλληλης Στήριξης χωρίς οι μαθητές / μαθήτριες ν' αλλάζουν κάθε χρόνο

Εκπαιδευτικό; Έγινε αναφορά στην έγκαιρη και πλήρη κάλυψη όλων των αναγκών κάθε χρόνο και στην ανάγκη στήριξης των μαθητών / μαθητριών σε όλο το εύρος του σχολικού προγράμματος;

Θα πω τι ειπώθηκε στη συνάντηση και αν θέλουν να συμπληρώσουν κάτι που το έχω αφήσει εγώ απ' έξω, ας το συμπληρώσουν και οι άλλοι συνάδελφοι που είναι παρόντες και ήταν στη συνάντηση αυτή.

Ένα ερώτημα που δένει μ' αυτό, θεωρώ ότι είναι αυτό που αναφέρεται στο αυριανό Υπουργικό Συμβούλιο για το τι θα γίνει, όπου θα γίνει παρουσίαση από τον Υπουργό Επικράτειας Άκη Σκέρτσο της Εθνικής Στρατηγικής για τα ΑμεΑ 24-30, τι απ' όλα αυτά, απ' όσα συζητάμε σήμερα θα παρουσιαστεί αύριο, χωρίς να το ξέρετε, ποιες οι κατευθύνσεις της Εθνικής Στρατηγικής με τα προβλήματα που παρουσιάζονται σήμερα, το πιλοτικό πρόγραμμα για την πρώιμη παρέμβαση που υπάγεται στο Ταμείο Ανάκαμψης είναι ακόμη στην επεξεργασία των ομάδων σχεδιασμού, ό,τι κι αν λέει αυτό.

Υπάρχει ένα ερώτημα που λέει πάλι ποιες αλλαγές στην Ειδική Εκπαίδευση θα πρέπει να πραγματοποιηθούν προκειμένου να υπάρξει πραγματική συμπερίληψη στην Ελλάδα. Υπάρχει ένα άλλο ερώτημα το οποίο βάζει το ζήτημα πέρα από τα συγχαρητήρια που δίνει, αν έχετε κάποια εικόνα για το τι συμβαίνει τώρα στην Πορτογαλία και γενικότερα στην Ευρώπη με τα Ειδικά Σχολεία. Αυτά που συμβαίνουν στη Δυτική Ευρώπη, καθώς κυρίως προοιωνίζουν κάτι για την Ελλάδα.

Και υπάρχει ένα άλλο ερώτημα σ' ένα άλλο πνεύμα που λέει ότι τα Ειδικά Σχολεία στην Ελλάδα δεν έχουν απομακρυνθεί από το καθεστώς ιδρυματοποίησης, είναι σχολεία σχεδόν κρυμμένα με πολλά κενά σε ειδικότητες και σε υποδομές κι από την άλλη απλώς μια Παράλληλη Στήριξη.

Συμφωνώ κατ' αρχάς με τον κ. Σούλη ότι η Παράλληλη Στήριξη μπορεί να μη βοηθά αρκετά, όμως αυτό οφείλεται στο ότι δεν πλαισιώνεται από μια λειτουργική ομάδα υποστήριξης, π.χ. ΕΔΥ. Μήπως οι πολυθεματικές, διεπιστημονικές ομάδες εντός των Γενικών Σχολείων, π.χ. η Πορτογαλία είναι το πρώτο και ουσιαστικό βήμα για τη μετάβαση από την ένταξη στη συμπερίληψη;

Υπάρχει ένα άλλο που λέει να δοθούν περισσότερες πληροφορίες για την Ειδική Αγωγή στην Πορτογαλία κι ένα άλλο ερώτημα που λέει, αν το Υπουργείο Παιδείας έχει λάβει γνώση για τις δυσκολίες και τις ελλείψεις που αντιμετωπίζει η δημόσια Ειδική Εκπαίδευση στη χώρα μας, ποια είναι η θέση του κι αν η υποστελέχωση και η έλλειψη άρτιων υπηρεσιών που επομένως παρέχονται, πώς μπορεί να κάνει το Ειδικό Σχολείο συνειδητή επιλογή για έναν γονιό. Αντιλαμβάνομαι ότι αυτός που παρακολουθεί είναι γονέας και έχει το ενδιαφέρον από αυτή την οπτική και είναι πολύ σημαντικό.

Λοιπόν, έβαλα ένα πλαίσιο του μεγάλου προβληματισμού που υπάρχει στα ερωτήματα. Για τη συνάντηση που έγινε στο Υπουργείο Παιδείας, η Πορτογαλία όντως αναφέρθηκε ως παράδειγμα από εμάς κυρίως και όχι από το Υπουργείο Παιδείας αρχικά το ίδιο, γιατί εκεί έχει γίνει μια άλλη προσπάθεια όπου το Ειδικό Σχολείο έχει μείνει στην άκρη τελείως ως δομή.

Απάντηση που δόθηκε από το Υπουργείο Παιδείας ήταν ότι ούτε εγκαταλείπεται ούτε υποστηρίζεται, αυτό δόθηκε ως απάντηση, είπε ο Γενικός Γραμματέας μάλιστα σε αυτή τη συνάντηση ότι για να γίνουν αλλαγές τύπου Πορτογαλίας θα πρέπει να υπάρξουν ραγδαίες και πολύ σημαντικές κτιριακές αλλαγές που οι κτιριακές αλλαγές της Ελλάδας δεν το σηκώνουν.

Με λίγα λόγια, στη συνάντηση με το Υπουργείο Παιδείας, να πω και προς τους συναδέλφους ότι δεν έχει βγει κάποια ανακοίνωση από την Ομοσπονδία, για τον απλούστατο λόγο ότι δεν υπήρχε κάτι το οποίο συζητήθηκε επί της ουσίας, ήταν μια αναγνωριστικού χαρακτήρα, θα έλεγα, συνάντηση, αναμένονται προτάσεις δικές μας, αυτές που κατά ένα μεγάλο μέρος είναι ήδη δημοσιοποιημένες αφού αποτελούν θέση Γενικών Συνελεύσεων και από τη συζήτηση, αν δεν το βάζαμε εμείς, απουσίαζε η οποιαδήποτε αναφορά στο Ειδικό Σχολείο.

Όταν ρωτήσαμε γιατί δε γίνεται αναφορά στο Ειδικό Σχολείο, μας είπαν ότι σ' αυτή τη φάση και με βάση αυτό το σχεδιασμό που γίνεται, δεν είναι αυτό που θα χρηματοδοτηθεί, να σας το πω έτσι πολύ ιδιαίτερα, είναι το κομμάτι που αφορά τα Τμήματα Ένταξης και την Παράλληλη Στήριξη, ο κύριος όγκος της συζήτησης.

Αν με ρωτάτε αν κάτι άκουσα ως θετικό απ' αυτή τη συνάντηση ήταν ότι υπάρχει μια πρόθεση όπως ειπώθηκε, το να ενισχυθούν τα Τμήματα Ένταξης στο Νηπιαγωγείο, ώστε να μην έχουμε το φαινόμενο να έχουν λίγα Νηπιαγωγεία Τμήματα Ένταξης, που είναι ένα μεγάλο ζήτημα, αλλά από κει και πέρα κι επειδή υπάρχει ένα δίπολο απ' ό,τι καταλαβαίνω ακόμη και μέσα στο πνεύμα των ερωτήσεων, εάν το Ειδικό Σχολείο είναι ή όχι μέσα στην κουβέντα της συμπερίληψης, το οποίο νομίζω ότι είναι ένα πολύ προβληματικό σημείο τουλάχιστον στην αντίληψη της ΔΟΕ και το είπαμε αυτό στο Υπουργείο Παιδείας με την έννοια ότι θεωρούμε ότι πρέπει να ενισχυθεί το Ειδικό Σχολείο.

Αντιλαμβανόμαστε ότι δεν είναι μέσα στις προτεραιότητες, αυτό αντιληφθήκαμε, ότι δεν είναι μέσα στις προτεραιότητες του Υπουργείου Παιδείας η οποιαδήποτε ενίσχυση του Ειδικού Σχολείου. Και κυρίως η κουβέντα θα γίνει με μια ρευστή, θα έλεγα, σχέση μεταξύ των Τμημάτων Ένταξης και της Παράλληλης Στήριξης.

Αν κατάλαβα καλά επίσης από τις αναφορές οι οποίες έγιναν, νομίζω αυτό καταλάβαμε όλοι, ότι υπάρχει ένα σκεπτικό που ανεξαρτητοποιεί την παρουσία του Εκπαιδευτικού Παράλληλης Στήριξης από το συγκεκριμένο χώρο ύπαρξης και λειτουργίας του, τον φέρνει σε πιο κινούμενο πλαίσιο λειτουργίας δηλαδή εντός των Τμημάτων. Αυτό ήταν που ειπώθηκε στη συνάντηση.

Στα υπόλοιπα ερωτήματα και το τι συμβαίνει στην Πορτογαλία και ποια είναι η προοπτική, εσείς θα τ' απαντήσετε και θα μας δώσετε το πλαίσιο. Πάντως να πω ότι δεν έχουμε μια ουσιαστική κατεύθυνση που δόθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, ειπώθηκε ότι περιμένουμε προτάσεις.

Άλλωστε και στο στρατηγικό σχεδιασμό η συζήτηση για την Ειδική Αγωγή αναμένεται να γίνει στο τελευταίο τρίμηνο του '24, σύμφωνα με όσα λέει το Υπουργείο Παιδείας δηλαδή στο έντυπο του στρατηγικού σχεδιασμού, αλλά επαναλαμβάνω, ότι η αντίληψη που νομίζω σε όλους μας έμεινε, δεν ξέρω αν κάποιος συνάδελφος κατάλαβε κάτι άλλο, είναι ότι η κουβέντα σταματάει λίγο πολύ για όποιες αλλαγές είναι στο Τμήμα Ένταξης και το Ειδικό Σχολείο κάπου μένει έξω απ' όλη αυτή την κουβέντα με ό,τι συνεπάγεται αυτό.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Βέβαια ό,τι μένει έξω απ' την κουβέντα ουσιαστικά δεν έχει καλό μέλλον.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Μένει έξω από την κουβέντα, όχι γιατί θα χτυπηθεί άμεσα με καίριες παρεμβάσεις αλλά δε θα στηριχθεί ....

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Είναι αυτό που είπε προηγουμένως ο Σπύρος, άμα δε στηριχτεί κάτι ουσιαστικά, το να υπολειτουργεί κάτι είναι το πρώτο βήμα για να πάψει να λειτουργεί. Γιατί θα πέσουν οι ευθύνες πάλι στους Εκπαιδευτικούς, πάλι στα σχολεία, πάλι στη δομή του σχολείου που δήθεν φταίει κτλ., οπότε εφ' όσον δεν προσφέρει αυτός ο θεσμός, ας τον καταργήσουμε. Εκεί πάει η λογική.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Σε σχέση με το ερώτημα του γονιού που νομίζω ότι είναι το πιο σημαντικό απ' όλα τα ερωτήματα με την έννοια ότι βγάζει μια αγωνία απ' αυτούς που έχουν την άμεση ανάγκη στήριξης του παιδιού τους από την πολιτεία και τους Εκπαιδευτικούς, είναι τελικά η άποψη για το Ειδικό Σχολείο; Γιατί φαίνεται ξεκάθαρα, γι' αυτό και πάρα πολλοί γονείς άλλωστε αρνούνται να πάνε στο Ειδικό Σχολείο και επιλέγουν, ακόμη και στην Α' Δημοτικού να πάνε ακόμη και χωρίς Παράλληλη Στήριξη.

Να τους πούμε τι πραγματικά μπορεί να προσφέρει ένα σωστά στηριγμένο Ειδικό Σχολείο και η πλήρης δομή, αν αυτό είναι το πνεύμα της συζήτησης, που καταλαβαίνω ότι αυτό είναι το πνεύμα της συζήτησης.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Εγώ εκτιμώ πάρα πολύ το ελληνικό μοντέλο. Δηλαδή ένας λόγος που δε θα ήθελα να πάμε σ' ένα μοντέλο full inclusion τύπου Ιταλίας ή τύπου Πορτογαλίας που δεν είναι ακριβώς τα ίδια, είναι ότι ουσιαστικά καταργεί την επιλογή. Κανείς δεν πάει το παιδί του στο Ειδικό Σχολείο γιατί τον υποχρεώνει κάποιος με το πιστόλι στον κρόταφο. Το πάει, γιατί το βρίσκει με αυτά που ακούει, τις πληροφορίες που παίρνει.

Οι ειδικοί μπορεί να παίζουν ρόλο, οι γείτονες μπορεί να παίζουν ρόλο, οι άλλοι συγγενείς που ακούει, μπορεί να παίζουν ρόλο. Οι ίδιες οι δυνατότητες του παιδιού, ο τύπος της αναπηρίας, η σοβαρότητα της αναπηρίας μπορεί να παίζει ρόλο. Τα παιδιά που είναι στα Ειδικά Σχολεία, είναι γιατί οι γονείς το θέλουν. Και αν δεν το ήθελαν, θα μπορούσαν εύκολα να το πάρουν να το πάνε στο Γενικό Σχολείο.

Αυτό που έρχεται, ένα μοντέλο full inclusion που καταργεί έναν τύπο όπως είναι το Ειδικό Σχολείο, ή μπορεί να καταργήσει το Τμήμα Διευρυμένου Ωραρίου για παράδειγμα, που είναι το αντίστοιχο που λέμε στο εξωτερικό «ειδικές τάξεις» μέσα στα Γενικά Σχολεία, όπου το παιδί φοιτά περισσότερο από το 20% του χρόνου του σ' αυτές τις δομές, του σχολικού χρόνου της εβδομάδας, αυτές οι δομές αν καταργηθούν ουσιαστικά στερούν δυο επιλογές: Στερεί το Ειδικό Σχολείο, στερεί τις Ειδικές Τάξεις. Και μένει μόνο ή η Παράλληλη Στήριξη ή το Τμήμα ένταξης.

Και η ρευστότητα ουσιαστικά πάλι τα κάνει σχεδόν ένα. Δηλαδή αυτό που θα χάσουν οι γονείς, όχι σε ατομικό επίπεδο, σε συλλογικό επίπεδο, σε επίπεδο δυνατότητας, είναι ότι θα χάσουν ένα θεσμό. Ένας θεσμός που υπάρχει, γιατί γονείς το στηρίζουν και υπάρχει. Αυτό δηλαδή πρέπει να γίνει απόλυτα κατανοητό, ότι στερούνται μιας δυνατότητας, θα στερηθούν μιας δυνατότητας.

Για τον συγκεκριμένο γονιό δεν έχω να πω κάτι, γιατί πρέπει να ξέρεις το θέμα με το παιδί, οι αποφάσεις δεν παίρνονται ποτέ σε επίπεδο ούτε αναπηρίας, γιατί ειδικά ο αυτισμός είναι ένα τεράστιο φάσμα και οι συναισθηματικές δυσκολίες είναι ένα μεγάλο φάσμα, ποτέ δε μπορείς να πεις. Γι' αυτό μιλάμε στην Ειδική Εκπαίδευση για εξατομικευμένα προγράμματα, εξατομικευμένη διάγνωση των αναγκών και εξατομικευμένα προγράμματα. Και οι αποφάσεις παίρνονται πάντα σε ατομική βάση, δεν έχει σχέση με τον τύπο της αναπηρίας.

Γι' αυτό είμαι και αντίθετος σ' ένα κατηγορικό μοντέλο, εκτός βέβαια από τα σχολεία κωφών και τυφλών που υπάρχουν και στην Ιταλία και στην Πορτογαλία, δεν καταργήθηκαν τα σχολεία κωφών και τυφλών, γιατί δε θα μάθεις τη μέθοδο Μπράιγ ας πούμε στο Γενικό Σχολείο ούτε θα μάθεις τη νοηματική.

Ξέρετε, οι κωφοί σε όλο τον κόσμο αντιδρούν. Το αναπηρικό κίνημα σε όλο τον κόσμο, αντιδρά. Η ίδια η σύμβαση του ΟΗΕ τα εξαιρεί τα σχολεία των κωφών. Ο λόγος είναι πολύ απλός, αν δεν υπάρχει σχολείο κωφών, δε μπορεί ν' αναπτυχθεί νοηματική γλώσσα. Η νοηματική γλώσσα δεν τη μαθαίνεις με φροντιστήριο τύπου Αγγλικών. Η νοηματική γλώσσα είναι να είναι βίωμά σου για να τη μάθεις. Πρέπει να είναι ο βασικός κώδικας επικοινωνίας για να τη μάθεις.

Επομένως δηλαδή ένα θέμα, ακόμα κι όταν λέμε για μοντέλο full inclusion, ειδικά τη Σχολή Κωφών, το Μπράιγ μπορεί να το μάθεις στα πρώτα δύο χρόνια και μετά να πάει το παιδί στο Γενικό Δημοτικό και γενικά αν υπάρχει μόνο αυτό το πρόβλημα, δείτε το σ' αυτή την οπτική. Με τη νοηματική γλώσσα όμως, είναι μια γλώσσα την οποία τη ζεις και τη μαθαίνεις ζώντας αυτή τη γλώσσα.

Δηλαδή είναι η επικοινωνία σου με τον κόσμο, η επικοινωνία σου με τον άλλον, πολλές φορές τον γονιό σου, πολλές φορές τους μαθητές, τους Εκπαιδευτικούς κτλ. Αυτό δηλαδή πρέπει να το ξεκαθαρίσουμε. Και δεν καταργήθηκαν απ' τα σχολεία, ούτε στην Πορτογαλία.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Να κάνω μια παρέμβαση πριν πεις για την Πορτογαλία, για τον γονέα και μετά να τοποθετηθείς για την Πορτογαλία.

Εγώ θα έλεγα στο γονέα, υποθέτω ότι είναι γονέας που έθεσε το ερώτημα, ότι το Ειδικό Σχολείο θα δώσει κατάλληλες δεξιότητες από πολύ εξειδικευμένο προσωπικό και ότι δεν πρέπει κανείς να ταυτίζει το Ειδικό Σχολείο σαν ένα χώρο μη συμπεριληπτικό.

Γιατί όπως ακούστηκε λίγο πριν και από τον Δημήτρη, η συμπερίληψη δεν αποτελεί ένα μοναδικό στοιχείο, αλλά είναι ένα πλαίσιο. Δηλαδή το κάθε Ειδικό Σχολείο, δίνοντας αυτές τις εξειδικευμένες δεξιότητες στο συγκεκριμένο μαθητή, θα τον υποστηρίξει κατάλληλα ώστε να μπορέσει πραγματικά μεγαλώνοντας να απολαύσει μια ποιοτικότερη ζωή. Γιατί αυτός είναι και ο στόχος του σχολείου.

Δρώντας και συμπεριληπτικά -και γιατί δρα συμπεριληπτικά; Γιατί κανείς δεν αγοράζει το Ειδικό Σχολείο να έχει ένα σύνολο δράσεων, με σχολεία διπλανά, με κοινωνικούς εταίρους και μια σειρά από δραστηριότητες τέτοιες, που να υποστηρίξουν τον συγκεκριμένο μαθητή.

Θα έλεγα λοιπόν, θα πρότεινα στον γονέα αν η ερώτησή του είναι γενική, ας πάει στο σχολείο, στο Ειδικό Σχολείο της γειτονιάς του ή εκεί που τέλος πάντων βλέπει ότι το παιδί του θα μπορούσε να φοιτήσει, να κάνει μια συζήτηση με τους συναδέλφους και εκεί θα του θέσουν τα ζητήματα.

Γιατί τελικά και η συμπερίληψη όπως ακούστηκε λίγο πριν, δεν είναι μια διαδικασία απλά και μόνο μιας τοποθέτησης σ' ένα χώρο, μιας σωματικής τοποθέτησης σ' ένα χώρο, όπου αφού είμαστε όλοι μαζί μας αρκεί.

Επομένως είναι ένα ευρύτερο ζήτημα, ακούστηκε λίγο πριν, της εξατομικευμένης υποστήριξης, αλλά ως πρώτη απάντηση είναι ότι το σύνολο των εξειδικευμένων υπηρεσιών, μπορεί να τις πάρει στο Ειδικό Σχολείο, πράγμα το οποίο, αυτές τις εξειδικευμένες υπηρεσίες, πέρα από τις

ακαδημαϊκές, δε μπορούν να δοθούν στο σχολείο της γειτονιάς με τη δομή που έχει σήμερα.

Δηλαδή, αν το παιδί χρειάζεται φυσικοθεραπεία, δε θα την πάρει στο πλαίσιο της Παράλληλης Στήριξης. Αυτό είναι ξεκάθαρο. Αν το παιδί χρειάζεται λογοθεραπεία, δε θα την πάρει στο επίπεδο της Παράλληλης Στήριξης. Μιλάμε πάντα γι' αυτό που έχουμε σήμερα. Επομένως αυτό πρέπει να σκεφτεί ο γονέας, γιατί το ζήτημα δεν είναι τελικά εάν το σχολείο είναι το Α ή το Β, αν θα λέγεται Συμπεριληπτικό, Παράλληλη Στήριξη ή Ειδικό, αλλά ποιο εκπαιδευτικό πλαίσιο θα δώσει την καλύτερη εκπαίδευση στο παιδί του συγκεκριμένου γονέα που θέτει το ερώτημα.

Έτσι θεωρώ ότι μια επίσκεψη και μια συζήτηση θα τον βοηθούσε πάρα πολύ. Αυτό είναι ένα στοιχείο που θα ήθελα να κάνω αυτή την τοποθέτηση.

Και να πάμε τώρα για την Πορτογαλία.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Έχω γράψει δυο άρθρα για την Πορτογαλία και έχω συνεργαστεί με Πορτογάλους συναδέλφους. Η Πορτογαλία τον Οκτώβριο του 2018, ψηφίστηκε ένας νόμος ο οποίος είναι συνέχεια βέβαια άλλων νόμων, μια μετάβαση που είχε ξεκινήσει περίπου το 2008, να πάει σ' ένα μοντέλο full inclusion.

Αυτό το μοντέλο full inclusion καταργεί τα Ειδικά Σχολεία με τη μορφή που γνωρίζουμε. Δηλαδή τα Ειδικά Σχολεία που είναι θεσμός Εκπαίδευσης. Θεσμός Εκπαίδευσης που τα παιδιά στο Νηπιαγωγείο αποκτούν τις δεξιότητες που αποκτούν για να ετοιμαστούν για τη σχολική εκπαίδευση, στο Δημόσιο διδάσκονται ανάγνωση, γραφή, μαθηματικά, επιστήμες κτλ., και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ο προσανατολισμός σε όλο τον κόσμο, περισσότερο προς τις επαγγελματικές δεξιότητες, δεξιότητες ζωής, κοινωνικές δεξιότητες, στην αυτόνομη διαβίωση, για μια όσο το δυνατόν ανεξάρτητη ζωή, όσο γίνεται και πολλές φορές και εργασία.

Η Πορτογαλία μετατρέπει λοιπόν τα Ειδικά Σχολεία σε Κέντρα Παροχής Υπηρεσιών. Σ' έναν τριπλό άξονα. Κέντρα που θα είναι λίγο εκπαίδευση, Κέντρα που θα είναι πολλή συμβουλευτική στα Γενικά Σχολεία που θα έχουν πάρει παιδιά από τα Ειδικά Σχολεία και Κέντρα τα οποία θα δίνουν, ενώ είναι στα Γενικά Σχολεία, θα ξαναμεταφέρονται στα Ειδικά Σχολεία που τώρα έχουν ονομαστεί resort centers, κέντρα πόρων, θα ξαναμεταφέρονται και θα κάνουν λογοθεραπείες, θα κάνουν εργασιοθεραπείες κτλ.

Υπάρχει μεγάλη αντίσταση. Και η Φιλομένα Περέιρα, η εκπρόσωπος της πορτογαλικής κυβέρνησης, στην εκδήλωση που διοργάνωσε η UNICEF GREECE με την υποστήριξη του Υπουργείου Παιδείας, τη συμπαράσταση τέλος πάντων, το παραδέχθηκε αυτό. Η εισήγησή της από τα 20 λεπτά, τα 5-6 λεπτά στο τέλος αφορούσαν το resistance, ότι υπάρχει πολύ μεγάλη αντίσταση σ' αυτό το μοντέλο.

Η Ομοσπονδία στην Πορτογαλία έτρεξε μια έρευνα το 2021, που ήταν πάλι σαν την έρευνα της ΔΟΕ, για να εκτιμήσει το μοντέλο. Δεν ήταν καθόλου θετικά τα χρώματα, ήταν πολύ αρνητικά. Οι εκπαιδευτικοί εξέφραζαν μεγάλο προβληματισμό για το μέλλον των παιδιών, εξέφραζαν ότι αυτά τα παιδιά μπορεί να χαθούν στην πορεία, όπως χάνονται στην Ιταλία.

Η Ιταλία έχει ένα 5% διαρροή. Πολύ μεγάλη διαρροή. Η Ελλάδα δεν έχει παιδιά με ειδικές ανάγκες, τα παιδιά δηλαδή είναι κατά 99% και κάτι, παραμένουν στο Λύκειο. Αυτό το 5% χάνεται. Αυτά είναι τα στοιχεία του ίδιου

του European Agency, των Special Needs and Inclusive Education, το οποίο προωθεί αυτό το μοντέλο το πορτογαλικό.

Η Πορτογαλία λοιπόν πήγε σ' αυτό το μοντέλο που ουσιαστικά αλλάζει το χαρακτήρα των Ειδικών Σχολείων, τα κάνει κάτι άλλο. Τα κάνει λίγο συμβουλευτική, λίγο εκπαίδευση, λίγο θεραπείες. Η Ιταλία αυτά τα έχει απ' έξω. Και έτσι λέει ότι έχει full inclusion. Αλλά κι εκεί τα παιδιά χάνονται.

Πώς το μοντέλο αυτό, το πορτογαλικό εφαρμόστηκε μέσα στα Γενικά Σχολεία, τι έγιναν τα Τμήματα Ένταξης και οι Ειδικές Τάξεις; Εκεί προωθούν ένα μοντέλο πυραμιδικό το οποίο έχει τρία επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο είναι το επίπεδο της Γενικής Τάξης, το δεύτερο επίπεδο είναι το επίπεδο της Αυξημένης Υποστήριξης όπως λένε, λίγο πιο intensive αυξημένης και το τρίτο είναι το εντατικής, εξατομικευμένης και αν.

Αυτό το μοντέλο είναι ένα χαοτικό μοντέλο. Αυτοί που τους ανέλαβαν, δεν έχουν ούτε γνώση της πραγματικότητας στις ΗΠΑ που υπάρχει ένα multi tiered systems of support ή τι φινλανδικό μοντέλο που επίσης έχει αυτή την τριγωνική δομή. Το φινλανδικό μοντέλο για παράδειγμα, το τρίτο επίπεδο, είναι σαφώς η Ειδική Εκπαίδευση. Και μάλιστα είναι μια Ειδική Εκπαίδευση, τη λένε part time special education, μερική Ειδική Εκπαίδευση, η οποία παρέχεται από δασκάλους Ειδικής εκπαίδευσης.

Είναι προσανατολισμένη στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, την Α', τη Β', τη Γ' Δημοτικού, αφορά τις ακαδημαϊκές δεξιότητες, ανάγνωση και γραφή και παρέχεται σήμερα σ' ένα 17%, είχε φτάσει και 20% και 25%. Δηλαδή 17% με 25%.

Παρ' όλα αυτά, ένα περίπου 7%, είναι με επίσημη διάγνωση, στην Ειδική Εκπαίδευση. Και τα Ειδικά Σχολεία αν στην Ελλάδα είναι περίπου το 0,85% του σχολικού πληθυσμού και στην Πρωτοβάθμια και στη Δευτεροβάθμια, φοιτά στα ειδικά σχολεία, 080-085. Στη Φινλανδία είναι λίγο παραπάνω, είναι 1%, αλλά σε σχέση με τις ΗΠΑ και τα αυξημένα προβλήματα μετανάστευσης που έχει αυτή η χώρα, γιατί έχει μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών μαθητών.

Τελευταία και αυξημένα προβλήματα: Όπως ξέρουμε η αναπηρία δεν είναι ένα στατικό πράγμα. Κι από χώρα σε χώρα, υπάρχει μια αλληλεπίδραση των ατομικών δεξιοτήτων με τις δεξιότητες της κοινωνικής συνθήκης. Η Φινλανδία έχει αυτό το response to intervention που λέμε, το έχει από τη δεκαετία του '90. Και θα έλεγα ότι είναι ένα επιτυχημένο σύστημα.

Στις ΗΠΑ, είναι λίγο διαφορετικό. Το δεύτερο επίπεδο δεν παρέχεται από δασκάλους Ειδικής Αγωγής, άλλες φορές είναι paraprofessionals, άλλες φορές μπορεί να είναι ένας ειδικός στην ανάγνωση, δεν είναι όμως η Ειδική Αγωγή. Και πολλές φορές μπορεί να έχει και τρία και τέσσερα. Δεν είναι το ίδιο αποτελεσματικό, αλλά είναι προδιαγεγραμμένο και σαφές.

Αυτό το οποίο θέλει να κάνει το European Agency και το πρότεινε και στην Πορτογαλία, το πρότεινε και στη Βόρεια Μακεδονία, το πρότεινε και στην Κύπρο, είχα κάνει επίσκεψη στην Κύπρο, οι γονείς με είχαν φωνάξει και μετά με φώναξε και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και σε συζήτηση και με την τότε ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας.

Είναι εντελώς ασαφές. Και ξέρετε, ό,τι είναι ασαφές ή ότι είναι απ' τα πάνω, έχει πολύ μεγάλη κίνδυνο αποτυχίας. Αν δεν έχεις έναν σαφή στόχο που θέλεις να πας, το πιο πιθανό είναι ότι θα πας στο χάος και στο πουθενά. Είμαι πολύ σαφής σε αυτό. και η εικόνα που έκανε η έρευνα, η

Πορτογαλική Ομοσπονδία των Εκπαιδευτικών, είναι μια χαοτική εικόνα, η έρευνα δημοσιεύθηκε το 2021.

Θα περιμένουμε να δούμε και τα νέα στοιχεία, δε θέλω να είμαι τόσο αρνητικός, αλλά η πρώτη μου εντύπωση από την εικόνα που έρχεται, δεν είναι και η πιο θετική. Πρέπει να ξέρετε ότι το European Agency σε όλες τις χώρες το ίδιο προτείνει. Ακριβώς το ίδιο. Δεν έχει δηλαδή διαφορά αν είναι Ελλάδα, αν είναι Κύπρος, αν είναι Πορτογαλία, Βόρεια Μακεδονία κτλ. Παντού.

Η αντίδραση συνήθως προέρχεται από τα Συνδικάτα και πολλές φορές από ομάδες γονέων ή Ομοσπονδίες Γονέων. Και είναι ισχυρή αντίσταση. Δεν είναι από Πανεπιστημιακούς. Οι Πανεπιστημιακοί διαβάζουν τα papers και πολλές φορές δε μπορούν να τα πλαισιώσουν κιάλας. Συγγνώμη που το λέω για τον κλάδο, αλλά δεν προέρχεται κυρίως από Πανεπιστημιακούς, προέρχεται από τη βάση.

Και προέρχεται από δασκάλους, Εκπαιδευτικούς, Συνδικάτα και Συλλόγους Γονέων. Αυτή είναι η εικόνα που έχω από την Πορτογαλία και μάλιστα και την προηγούμενη εβδομάδα είχα ανταλλάξει πολλά email για το τι γίνεται στην Πορτογαλία αυτή τη στιγμή. Και δε μπορούσαμε να βγάλουμε και άκρη τι είχε γίνει.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Θα ήθελα να κάνω ένα σχόλιο, όχι για την Πορτογαλία, ένα γενικό σχόλιο αλλά νομίζω ότι θα είναι για τον προβληματισμό βοηθητικό.

Η οποιαδήποτε οδηγία ευρωπαϊκή που μπορεί να έρθει για μια πλήρη, θα λέγαμε, συμπερίληψη, πλήρη ένταξη, έχει μια βασική προϋπόθεση για να είναι αποτελεσματικό το μέτρο: Την αλλαγή του τρόπου εκπαίδευσης στο σχολείο, στο «τυπικό» σχολείο.

Δηλαδή εάν στην «Τυπική» Εκπαίδευση, το κάνω σε αντιδιαστολή με την «Ειδική» Εκπαίδευση δεν περάσει η διαφοροποιημένη διδασκαλία, εάν δηλαδή δεν περάσει μέσα σε αυτή την κουλτούρα, αφήστε την αναπηρία απ' έξω, όταν αυτό γίνει στην καθημερινή πρακτική του κάθε συναδέλφου, η διαφοροποιημένη διδασκαλία καθημερινότητα, τότε οι οποιεσδήποτε προτάσεις οι οποίες θα έρθουν προς αυτή τη συμπεριληπτική αν θέλετε κατεύθυνση, θα πιάσουν και τόπο.

Γιατί όλα αυτά τα μοντέλα τα οποία ακούσατε λίγο πριν και για τη Φινλανδία κτλ., εάν δείτε εκεί, ο τρόπος διδασκαλίας διαφοροποιείται πάρα πολύ από το δικό μας τρόπο διδασκαλίας. Και εκεί μπορεί να υπάρχουν τα διάφορα ζητήματα. Δηλαδή, η συμπερίληψη για να είναι αποτελεσματική, προϋποθέτει όχι απλά ότι παίρνεις μαθητές και τους βάζεις σε μια τάξη, αλλά αλλάζεις όλο το πλαίσιο.

Αυτό όμως το οποίο πρέπει να αλλάξεις, θα πρέπει ήδη το προσωπικό το οποίο έχεις, να το έχει περάσει στο DNA του, στην καθημερινότητά του. Όταν λοιπόν αυτό συμβεί, τότε θα είναι πολύ πιο εύκολα τα ζητήματα. Αυτό ένα γενικό σχόλιο προς ευρύτερο προβληματισμό και γιατί δε μπορώ να φανταστώ αυτό το σύστημα, Γενική, Τυπική Εκπαίδευση, Ειδική Εκπαίδευση ξεχωριστά

Μπορεί να φαίνεται ξεχωριστό σε επίπεδο δομών, αλλά ως φιλοσοφία εκπαιδευτική, πρέπει να είναι μαζί για να μπορέσει πραγματικά να προωθηθεί το θέμα.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Συνεχίζοντας αυτή την κουβέντα την ωραία, ένα σύστημα δε σημαίνει ότι είναι ομοιόμορφο σε όλα τα μέρη του. Γι' αυτό έχουμε τις τάξεις, γι' αυτό έχουμε τις βαθμίδες Εκπαίδευσης, γι' αυτό έχουμε

Επαγγελματική Εκπαίδευση, γι' αυτό έχουμε νυχτερινά σχολεία, γι' αυτό έχουμε Τεχνικά Λύκεια και Επαγγελματικά Λύκεια.

Δηλαδή αν το δείτε, η Ειδική Εκπαίδευση είναι ένα κομμάτι στο παζλ που λέγεται σύστημα. Το σύστημα όμως δεν είναι ομοιόμορφο σε όλα τα μέρη. Και αυτό το σύστημα δεν το συνέλαβε κάποιο μυαλό, δεν υπήρχε κάποιος τον 19^ο αιώνα ή τον 20^ο αιώνα που είπε «θα κάνω τις τάξεις, θα κάνω βαθμίδες εκπαίδευσης». Ήταν ένα σύστημα δοκιμής και πλάνης.

Χτίστηκε από τα κάτω, χτίστηκε με βάση τις ανάγκες, χτίστηκε με βάση ψηφίδες που προστίθονταν στο σύστημα, ήταν ένα σύστημα που ψηφίδα στην ψηφίδα πήγαινε και έτσι χτίστηκε. Αυτοί που προσπαθούν σήμερα να το παίξουν μεγάλοι μεταρρυθμιστές στην Εκπαίδευση, είναι μια διανοητική σύλληψη η οποία στην Ιταλία τουλάχιστον που υπάρχει από το '79, δεν υπάρχει και η καλύτερη γνώμη.

Τα παιδιά ειδικά στο Λύκειο χάνονται. Μας ενδιαφέρει λοιπόν, με βάση τα στοιχεία του ίδιου του European Agency το οποίο το προωθεί, προωθεί κάτι ανάλογο. Θα μου πείτε μπορεί στην Πορτογαλία να είναι λίγο διαφορετικά. Η Ιταλία ναι μεν πήγε στο full inclusion αλλά είχε πάντα Κοινωνικές Υπηρεσίες απ' έξω, είχε Ιατρικές Υπηρεσίες απ' έξω, το σύστημα ποτέ δεν έφυγε από τον ιατροκεντρικό του χαρακτήρα κτλ. Είχε άλλα θέματα.

Αλλά σήμερα υπάρχουν πολλοί άνθρωποι, δε θέλω να ονοματίσω, αλλά δεν έχουν μπει μια ώρα στη σχολική τάξη. Και έχουν άποψη γι' αυτό. Υπάρχουν Κοινωνιολόγοι, που συνήθως από εκεί προέρχονται, και είμαι και Κοινωνιολόγος, πέραν των άλλων, οι οποίοι εκφράζουν απόψεις, με βάση τη γενική άποψη που έχουν για τα πράγματα. Δε γίνεται έτσι όμως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Υπάρχει ένα ερώτημα το οποίο νομίζω λίγο πολύ έχει απαντηθεί με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο, δεν ξέρω αν έχετε να προσθέσετε κάτι:

«Τα κοινωνικά δικαιώματα και οι κοινωνικές ανάγκες των μαθητών με αναπηρία θα έπρεπε ν' αποτελούν τις δυο πλευρές μιας ενιαίας αντίληψης και αντιμετώπισης από την πρώιμη ηλικία έως και μετά την ενηλικίωση. Όμως την εποχή του νεοφιλελευθερισμού, οι κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανάγκες φαίνεται να υποβιβάζονται, όλα περιστρέφονται γύρω από την αντίληψη του δικαιώματος αναγνώρισης της ατομικής ταυτότητας και ιδιαιτερότητας. Αρκεί μια τέτοια προσέγγιση; Ή οδηγεί στη μείωση των πόρων για την ικανοποίηση των κατάλληλων εκπαιδευτικών δομών για τα ΑμεΑ για την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών των ίδιων και των οικογενειών τους;».

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Προσωπικά συμφωνώ με την τοποθέτηση. Δε μπορώ να σχολιάσω κάτι, έχει δίκιο ο συνάδελφος.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Είναι μια γενική τάση αυτή, το θέμα της αναπηρίας να αντικειμενικοποιείται κατά κάποιον τρόπο και να αποστασιοποιείται στο θέμα της ταυτότητας.

Δε μιλάμε για ταυτότητες τώρα, μιλάμε για ανάγκες. Δηλαδή αυτό που πολλές φορές κυκλοφορεί, αν είναι αυτιστικό, αν είναι δυσλεκτικό κτλ., είναι ο Δημήτρης, είναι ο Γιάννης, είναι ο Σπύρος κτλ. Τις ανάγκες βλέπουμε. Πολλές φορές, ειδικά στο θέμα των κοινωνικών δικαιωμάτων που έχουν αναφορά την ταυτότητα, έχουν στο μυαλό τους ενήλικες οι οποίοι έχουν πλήρη συνείδηση του τι είναι, ή εν πάση περιπτώσει έχουν μια συνείδηση. Γιατί αυτό είναι συνεχές.

Τα παιδιά στην Ε' Δημοτικού, στη Στ' Δημοτικού, τα μικρότερα παιδιά, δεν τους απασχολεί το θέμα της ταυτότητας. Τους απασχολεί το θέμα να νιώθουν καλά, να έχουν ασφάλεια, να μαθαίνουν κάτι, να είναι καλά με τους συμμαθητές τους, να τους εκτιμούν, ζητάνε σεβασμό, ζητάνε αγάπη απ' τους δασκάλους, άλλα πράγματα ζητάνε.

Γίνεται συχνά αυτό και στο αναπηρικό κίνημα, μιλάνε οι 30χρονοι, οι 40χρονοι και οι 50χρονοι για παιδιά 9, 10, 12, 15 ετών, τα οποία οι ίδιοι δεν είχαν ποτέ τέτοιο βίωμα. Θέλω να πω, υπάρχει πάντα το θέμα της μερικής εκπροσώπησης, αυτό που λέει η βιβλιογραφία *passel representation*.

Το φάσμα της αναπηρίας είναι τεράστιο φάσμα. Τεράστιο. Κανένας ανάπηρος και κανένας πολύ φυσικά που δεν είναι ανάπηρος, μπορεί να εκφράσει όλες τις ανάγκες που υπάρχουν. Γι' αυτό και όταν λέμε ζώσα εμπειρία, είναι ζώσα εμπειρία για τα συγκεκριμένα άτομα. Αλλά είναι ατομική εμπειρία αυτή τη ζώσα εμπειρία για το συγκεκριμένο άτομο και μια ομάδα που είναι γύρω από το συγκεκριμένο άτομο, ή που νιώθουν το ίδιο.

Το φάσμα είναι τεράστιο. Η πραγματική διαφορετικότητα ξεκινά στην αναπηρία. Δηλαδή εκεί μπορεί να συναντήσουμε τεράστιες διαφορές στους ανθρώπους.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Υπάρχουν δυο ερωτήματα πιο κλαδικού χαρακτήρα που όμως, αν μου επιτρέψετε, επειδή παρακολούθησα κι έναν διάλογο στο Youtube, δείχνουν και τη μεγάλη αγάπη για το χώρο της Ειδικής Αγωγής και την πρόθεση κάποιων να προσφέρουν.

Είναι ένα ερώτημα που λέει: «Πολλές εκ των ειδικοτήτων δεν προβλέπεται να διδάσκουν στα Ειδικά Νηπιαγωγεία, π.χ., ΠΕ 11» κι ένα άλλο που λέει: «Είμαι Καθηγητής Φυσικής Αγωγής και θέλω να πάρω απόσπασση σε Ειδικό Σχολείο ζητούν όμως εξειδίκευση. Είναι σωστό αυτό; Έχω εμπειρία περισσότερο από 4 χρόνια σε Ειδικά Σχολεία».

Δεν ξέρω αν θέλετε να σχολιάσετε κάτι, πάντως επειδή είδα και τους σχετικούς διαλόγους, εκφράζεται η λαχτάρα των ανθρώπων να προσφέρουν το κομμάτι της Ειδικής Αγωγής και την αγάπη τους για τον τομέα.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Το αν πρέπει να υπάρχει ΠΕ για το Νηπιαγωγείο;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): ΠΕ 11 για το Νηπιαγωγείο, ναι. Για την πλήρη στελέχωση των σχολείων.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Θα έπρεπε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Ακριβώς.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Για το κομμάτι της εξειδίκευσης, ασφαλώς η εξειδίκευση είναι ένα στοιχείο το οποίο πρέπει να υποστηρίξει ήδη εμπειρίες τις οποίες έχουμε. Αν όμως πάει προς αυτή την κατεύθυνση, ας δοθεί και αυτή η εξειδίκευση. Δηλαδή είναι σίγουρο, να είμαστε ειλικρινείς, ότι αυτή τη στιγμή χρειάζεται εξειδίκευση. Αυτό είναι ξεκάθαρο πια.

Γιατί ακριβώς η γκάμα των μαθητών, των νηπίων, των μαθητών δημόσιου σχολείου που θα συναντήσουμε με αναπηρία, είναι πολύ μεγάλη. Αλλά χρειάζεται αυτή η εξειδίκευση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Υπάρχει ένα ερώτημα σχετικά με τους πιθανούς λόγους για την αύξηση των μαθητών στο αυτιστικό φάσμα συγκριτικά με τους μαθητές με νοητικές αναπηρίες, που το είπατε κι εσείς προηγουμένως, κυρίως φοίτησης στα Ειδικά Σχολεία.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Ο αυτισμός μπήκε για πρώτη φορά στη Βίβλο, θα λέγαμε των διαταραχών και της αναπηρίας, το «διαταραχές» ακούγεται άσχημα στα Ελληνικά, το 1980 στο DSM.

Τα κριτήρια τα διαγνωστικά επεκτάθηκαν το 1987. Το 1994 έγινε μια διεύρυνση του αυτισμού με το σύνδρομο Άσπεργκερ. Ουσιαστικά ήταν ένας αυτισμός που δεν έχει νοητική καθυστέρηση, μπορούμε να το πούμε έτσι. Και έχει κανονική σχεδόν γλώσσα και υπάρχουν προβλήματα κοινωνικότητας και προβλήματα κοινωνικών σχέσεων. Εκεί ήταν το βασικό.

Το 2013, καταργήθηκε αυτή η κατηγορία του Άσπεργκερ αλλά ουσιαστικά καταργήθηκε ενσωματωμένη στο DSM-5 ως μια και μοναδική κατηγορία αυτισμού. Ο λόγος που το έκαναν αυτό, ήταν για να περιορίσουν τις διαγνώσεις του αυτισμού. Απ' ό,τι φαίνεται δεν τις περιόρισαν τις αύξησαν.

Το ένα ζήτημα λοιπόν είναι ότι ανοίχτηκε πάρα πολύ το θέμα του αυτισμού, να είναι ένα φάσμα που πιάνει από ανθρώπους οι οποίοι έχουν τεράστιες δεξιότητες σε μια συγκεκριμένη περιοχή μέχρι ανθρώπους οι οποίοι δεν έχουν καν λόγο, δε μπορούν να μιλήσουν. Είναι δηλαδή 25 χρόνων, 30 χρόνων και δε μπορούν να κάνουν μια πρόταση που να περιέχει ρήμα, υποκείμενο και αντικείμενο.

Αυτό το φάσμα είναι τεράστιο. Όπως σας είπα, από το 2019-20, υπάρχουν 4-5 εταιρείες αμερικάνικες που στελεχώνονται μόνο με άτομα που είναι κατά 99% άτομα με αυτισμό. Και θεωρούν ότι το κάνουν αυτό όχι για λόγους ανθρωπιστικούς και μόνο, το κάνουν για να επωφεληθούν γιατί δουλεύουν πολύ και επειδή μπορούν να προσφέρουν νέες δυνατότητες στην κάθε εταιρεία, ν' αναπτύξουν τον κλάδο.

Το ένα θέμα λοιπόν ήταν τα ίδια τα διαγνωστικά κριτήρια. Υπάρχει μεγάλη αύξηση. Το δεύτερο είναι ότι με τις ταινίες και σιγά-σιγά, αλλάζοντας τη δημόσια εικόνα του αυτισμού, υπάρχει αυξημένη ενημερότητα. Αν θυμάστε στο "Rain Man" υπάρχει μια σκηνή που περιμένουν έξω από τον ψυχίατρο που διαγιγνώσκει τον Ντάστι Χόφμαν ότι έχει αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας, υπάρχει μια σκηνή που ένας ρωτάει τον αδερφό του: «Είναι autistic;». «Autistic» του λέει. Του λέει «Τι, artistic;», δηλαδή κάτι που έχει σχέση με την τέχνη.

Αυτή ήταν η ενημερότητα που υπήρχε το 1987-89 που βγήκε η ταινία και στις ΗΠΑ. Σήμερα όλοι ξέρουν τον αυτισμό. Ειδικά με τη νευροδιαφορετικότητα, έχει γίνει και πολύ δημοφιλής ταμπέλα. Ξέρετε, υπάρχει ένα κομμάτι που θεωρεί τον εαυτό του διαφορετικό. Μάλιστα όταν κάνει αίτηση στις εταιρείες θεωρεί ότι είναι διαφορετικός, ακόμα και όταν δεν έχει διάγνωση, κάνει αυτοδιάγνωση.

Η δημοφιλία του ονόματος, έχει αλλάξει τρομερά στην κοινωνία. Παλαιότερα, θυμάμαι όταν ήμουν στο ΚΕΔΥ το 2005, η πίεση από τους γονείς ήταν ότι δεν ήθελαν τα παιδιά τους να διαγιγνώσθουν ότι έχουν νοητική καθυστέρηση, αλλά ότι έχουν δυσλεξία. Σήμερα πολλοί γονείς, ειδικά στις ΗΠΑ, θέλουν να διαγνωστούν, όχι ως νοητική υστέρηση, αλλά ότι έχουν αυτισμό. Υπάρχει δηλαδή όλο αυτό.

Το άλλο, που είναι μικρό το ποσοστό φαντάζομαι, είναι ότι με την πρόοδο της Ιατρικής, περισσότερα παιδιά σώζονται στον 7^ο μήνα κτλ. και ξέρουμε ότι και έρευνα μεγάλη, που συνήθως στα παιδιά που σώζονται, με πρόωρες κυήσεις, υπάρχει μια αυξημένη πιθανότητα αυτισμού. Τα δύο πρώτα βασικά, τα κριτήρια και η αυξημένη ενημερότητα και η αυξημένη ανίχνευση και η αυξημένη διαθεσιμότητα διαγνωστικών υπηρεσιών που ισχύει σε όλο τον

κόσμο, γιατί οι γονείς πιέζουν, δεν είναι μόνο η Ελλάδα δηλαδή, πριν το 200 δεν είχαμε 50 και πλέον ΚΕΔΑΣΥ τα οποία ήταν εξαπλωμένα σε όλη την Ελλάδα, στελεχωμένα κτλ.

Αυτοί είναι κάποιοι λόγοι οι οποίοι συντελούν στον τριπλασιασμό των περιπτώσεων με αυτισμό. Από κει και πέρα, ό,τι άλλο ακούγεται, δεν έχει τεκμηριωθεί. Πολλά ακούγονται, αλλά δεν έχουμε κάτι το οποίο να έχει επιβεβαιωθεί ή στο οποίο να συμφωνεί η επιστημονική κοινότητα. Η επιστημονική κοινότητα συμφωνεί σ' αυτά τα τρία.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Θα ήθελα να πω κι εγώ δυο πράγματα. Πρώτα απ' όλα θα ξεκινήσω από τη νοητική αναπηρία. Αυτή τη στιγμή, η νοητική αναπηρία ιδιαίτερα πολλά σύνδρομα, τα πιάνουμε προγεννητικά και όσο περνούν τα χρόνια όλο και θα έχουμε καλύτερα τέτοια δεδομένα, με αποτέλεσμα λόγω του προγεννητικού ελέγχου να έχουν περιοριστεί αρκετά τα άτομα τα οποία παρουσιάζουν νοητική αναπηρία.

Αυτό είναι ένα στοιχείο. Από την άλλη, τώρα πάω στον αυτισμό. Τις κυρίαρχες αιτίες που προκαλούν διαταραχή αυτιστικού φάσματος, δεν τις έχουμε ξεκάθαρα στο μυαλό μας, επομένως από αυτή και μόνο την άποψη καταλαβαίνετε ένα στοιχείο το οποίο δε μπορούμε όταν δεν έχεις τις κυρίαρχες αιτίες ξεκάθαρα, να ελέγξεις πράγματα. Αυτό είναι ένα δεύτερο στοιχείο.

Θα συμφωνήσω απόλυτα με αυτά τα οποία έθεσε ο Δημήτρης, και μάλιστα θα πω το εξής: Μην ξεχνάτε ότι και σήμερα στα ΚΕΔΑΣΥ οι πιο πολλοί γονείς θέλουν το παιδί να φαίνεται ότι έχει αυτισμό για να πάρει Παράλληλη Στήριξη. Δηλαδή ζητάνε στα ΚΕΔΑΣΥ γονείς να βγει διάγνωση αυτισμού παρά νοητικής αναπηρίας.

Δε θα πω ότι είναι της μόδας, όχι με αυτή την έννοια. Ακριβώς η νευροδιαφορετικότητα, έδωσε μια γκάμα από «δικαιώματα που αυτά έκαναν πολύ πιο εύκολα τα πράγματα στο να βγαίνει «εύκολα» μια τέτοια διάγνωση. Ξέρετε ότι έχει αυξηθεί πάρα πολύ, ενήλικες που τώρα, αυτή τη στιγμή δηλώνουν ότι τελικά είναι άτομα, ενήλικες που ήταν πετυχημένοι κτλ. και σου λένε «ξέρεις, έχω κι εγώ αυτό».

Είναι ένα πλαίσιο. Επομένως πρέπει να δούμε και τους κοινωνικούς καθαρά λόγους και τα ιατρικά σημεία στα οποία κάναμε κάποια αναφορά λίγο πριν, για να δούμε τι πραγματικά συμβαίνει. Δηλαδή εκεί αποδίδεται αυτή η αύξηση κι είπαμε και η δημοσιότητα που είναι πολύ πιο εύκολα τα πράγματα, οι διαγνωστικές διαδικασίες, όλα αυτά συντελούν στο να ανεβαίνει ο αριθμός και από την άλλη ο έλεγχος της νοητικής αναπηρίας που όσο περνάνε τα χρόνια, έχουμε μικρότερα ζητήματα.

Σκεφτείτε λίγο, γνωρίζετε ότι έχουν περιοριστεί πάρα πολύ τα άτομα που έχουν σωματική κινητική αναπηρία εκ γενετής και ό,τι έχουμε, το έχουμε κυρίως από τροχαία κτλ.; Είναι φοβερό πράγμα, όχι με την αρνητική άποψη. Είναι θετικό. Γιατί ακριβώς προχωρούμε σε προγεννητικούς ελέγχους κι έχουμε περιορίσει πάρα πολύ τέτοιες μορφές.

Σίγουρα όμως, σε 30 χρόνια θα μιλάμε για άλλους είδους αναπηρίες. Γιατί η αναπηρία συνοδεύει τον άνθρωπο. Πάντα η αναπηρία θα υπάρχει, μην έχει κανένας την αίσθηση ότι περνώντας τα χρόνια δε θα υπάρχει αναπηρία κτλ. Αυτό είναι σίγουρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Το τελευταίο ερώτημα έχει να κάνει με την Παράλληλη Στήριξη: «Σε παλαιότερη έρευνά σας αναφερθήκατε στο μοντέλο της Παράλληλης ως ένα μοντέλο στατικό. Με τα χρόνια που μεσολάβησαν,

εάν σήμερα ήταν μαζί σας ο κ. Πιερρακάκης, ποιες αλλαγές θα του προτεινάτε στο μοντέλο της Παράλληλης Στήριξης ώστε να κινηθεί κοντά στο παράδειγμα της συμπερίληψης.

Να προσθέσω εγώ κάτι προβοκατόρικο λοιπόν, ότι είστε δυο άνθρωποι οι οποίοι έχετε τεράστιο όγκο ενασχόλησης με την Ειδική Αγωγή αλλά και συνάδελφοί σας αλλά και γενικά Πανεπιστήμια στην Ελλάδα θα πω εγώ, γιατί ο Δημήτρης Αναστασίου είναι στο εξωτερικό, πόσο, ερωτάσθε από τον κ. Πιερρακάκη εν προκειμένω αλλά γενικότερα από τις πολιτικές ηγεσίες για τις προθέσεις αλλαγών στο κομμάτι αλλαγών της Ειδικής Αγωγής; Έτσι για να το συμπληρώσω το ερώτημα. Και τι είναι τελικά αυτοί που διαμορφώνουν όλο το κλίμα αυτό;

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Όντως είναι στατικό το μοντέλο. Όταν προτάθηκε το πλαίσιο της Παράλληλης Στήριξης, δεν υπήρχε ότι θα γίνεται αυτό κι αυτό κι αυτό, για παράδειγμα δεν υπήρχε ότι Παράλληλη Στήριξη σημαίνει ότι ένας Εκπαιδευτικός πάει για ένα παιδί. Γιατί αυτό ήταν το μοντέλο, περίπου το '12-'13, πριν την οικονομική κρίση, η οικονομική κρίση το άλλαξε αυτό.

Υπήρχε δηλαδή πολύ μεγάλη πλειοψηφία, ένας εκπαιδευτικός, ένα παιδί το οποίο ήταν συνήθως, 70% των περιπτώσεων ήταν ένα παιδί με αυτισμό, αν θυμάμαι καλά τα δεδομένα τότε. Αυτό μετά άλλαξε, λόγω υπερπληθώρας, θα λέγαμε, σήμερα μιλάμε για 11.000 Παράλληλη Στήριξη στο 2022, το 2012 μιλάγαμε για 1.500 περιπτώσεις περίπου. Αυτό στοίχισε πάρα πολύ στο Υπουργείο, να διαθέτει έναν Εκπαιδευτικό για κάθε παιδί.

Ποιο είναι το μοντέλο της Παράλληλης Στήριξης, αυτό στο εξωτερικό το λέμε co-teaching. Το μοντέλο της συνδιδασκαλίας στην Αμερική, δεν είναι ότι ο Εκπαιδευτικός πάει στο παιδί, ο Εκπαιδευτικός πάει στην τάξη. Ο Εκπαιδευτικός δηλαδή στηρίζει, όχι ένα παιδί μόνο, αλλά στηρίζει μια ομάδα παιδιών που συνήθως είναι τρία, τέσσερα, πέντε παιδιά καμιά φορά τα οποία έχουν μια σύμπτωση κατά κάποιον τρόπο δεξιοτήτων και μπορεί να τα στηρίξει όντας κοντά τους.

Το μοντέλο έχει διάφορες μορφές. Η ιδανική μορφή στη βιβλιογραφία είναι το team-teaching. Είναι δυο ισότιμοι Εκπαιδευτικοί, ο ένας είναι Γενικής, ο άλλος είναι Ειδικής, που τότε ο ένας παίρνει τον πρώτο λόγο και τότε ο άλλος και διδάσκει κτλ. Αυτό το μοντέλο ίσως για το Νηπιαγωγείο δουλεύει υπέροχα.

Για τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού μπορεί να δουλέψει. Όταν όμως η ύλη αυξάνεται και οι απαιτήσεις για τα μαθηματικά κτλ., ή για τις επιστήμες κτλ. απαιτούν περισσότερα, συνήθως το μοντέλο που στην πράξη εφαρμόζεται, είναι ότι ο ένας διδάσκει και ο άλλος βοηθάει. One teaches, one assist. Και μπορεί να κάνει και κάτι άλλο. Μπορεί συναισθηματικά, να χειρίζεται τις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού, τις εκρήξεις, όλα αυτά.

Η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση των ΗΠΑ είναι το μοντέλο αυτό με 6 τύπους. Η βιβλιογραφία αν τη δείτε, έχει 6 διαφορετικές μορφές που μπορεί να εφαρμοστεί η Παράλληλη Στήριξη. Αλλά όταν έγινε μια μελέτη το 2008 και μετά, ξέρουμε ότι το μοντέλο που εφαρμόζει η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι ότι ένας διδάσκει κι ο άλλος προσπαθεί να δείξει στο παιδί πώς θ' ακολουθήσει αυτό που διδάσκει ο Εκπαιδευτικός της γενικής τάξης, στο καθαρά θέμα της διδασκαλίας.

Στην Ελλάδα, αυτές οι μορφές όταν περνάνε, γίνεται επιμόρφωση, διδάσκονται. Αλλά χωρίς να υπάρχει στο νόμο. Αυτό που εφαρμόστηκε στο τέλος, ήταν το πραγματιστικό. Δηλαδή ότι ο Εκπαιδευτικός

πήγαινε, γιατί ζητήσαμε Εκπαιδευτικό Παράλληλης Στήριξης; Για το συγκεκριμένο παιδί, πήγαινε για το συγκεκριμένο παιδί.

Αυτό το μοντέλο, προσπάθησε να γίνει και διαφορετικά στην Ιταλία. Είναι μια ενδιάμεση μορφή του αμερικανικού και του ελληνικού μοντέλου. Είναι το αμερικανικό μοντέλο στη μία άκρη που ο Εκπαιδευτικός αναπτύσσεται στην τάξη και το ελληνικό μοντέλο είναι στην άλλη άκρη που ο Εκπαιδευτικός αναπτύσσεται σε παιδί. Το ιταλικό είναι κάπως ενδιάμεσο.

Δηλαδή έχουμε πολλά θέματα. Γι' αυτό είπα ότι είναι στατικό. Και το στατικό το είπα, γιατί συνήθως ο εκπαιδευτικός είναι δίπλα στο παιδί, δεν είναι για την τάξη, είναι για το συγκεκριμένο παιδί.

Το δεύτερο που παρατηρούμε, είναι ότι όταν ο Εκπαιδευτικός παίρνει πρωτοβουλίες, της Ειδικής Εκπαίδευσης, υπάρχουν προβλήματα συνεργασίας. Για να υπάρχει Εκπαιδευτικός και να είναι ισότιμος στην τάξη, θα πρέπει να συσχεδιάζει τη διδασκαλία. Αυτό δε γίνεται σχεδόν ποτέ. Και δε γίνεται σχεδόν ποτέ γιατί δεν υπάρχει και ο χρόνος για να γίνει.

Το Υπουργείο, στις ΗΠΑ, στο Σικάγο που ξέρω για παράδειγμα, υπάρχει χρόνος, δύο, τρεις ώρες την εβδομάδα, που ο Ειδικός Εκπαιδευτικός Γενικής Αγωγής και ο Ειδικός Εκπαιδευτικός Γενικής και Ειδικής Αγωγής κάθονται μαζί ισότιμα σαν συνδιδάσκαλοι και προσπαθούν να σχεδιάσουν. Αυτό δίνει τη δυνατότητα στον Εκπαιδευτικό Ειδικής Εκπαίδευσης, που μπορεί να μην είναι τόσο βαθιά καταρτισμένος σε κάποιο πιο προχωρημένο στα Μαθηματικά, που μπορεί να προβλέπει καταστάσεις, να μπορεί να συμμετέχει κάπως πιο ισότιμα.

Το Υπουργείο Παιδείας σχεδιάζει σε επίπεδο οργανογραμμάτων και σε επίπεδο που είναι στο γενικό πλαίσιο. Είναι διατεθειμένο να προσφέρει 3 ώρες την εβδομάδα, στους Εκπαιδευτικούς και να θεωρείται αυτός χρόνος που θα είναι εργασιακό ωράριο; Είναι ένα θέμα αυτό.

Δε λέω ότι θα λειτουργήσει πολύ καλύτερα, γιατί τα προβλήματα κουλτούρας και χαμηλής κουλτούρας στο ελληνικό σχολείο θα υπάρχουν. Είναι η τάξη μου, η τάξη σου, αυτά τα σύνορα θα υπάρχουν. Αλλά λέω ότι μπορεί να λειτουργήσει λίγο καλύτερα. Αυτό είναι μια πρόταση και για το πώς θα μπορούσε να βελτιωθεί.

Δηλαδή όλη η βιβλιογραφία λέει ότι ειδικά ο σχεδιασμός που γίνεται, ο εβδομαδιαίος σχεδιασμός που γίνεται είναι πάρα πολύ σημαντικός για να δουλέψει το μοντέλο της Παράλληλης Στήριξης σε μια καλύτερη μορφή απ' αυτή που είναι σήμερα. Όχι σε δραματικά καλύτερη μορφή, σε μια καλύτερη μορφή που είναι σήμερα.

Βέβαια ένα ζήτημα που τίθεται στο κόστος, όφελος, είναι, μήπως θα έπρεπε να ενισχύσουμε περισσότερο το θεσμό των Τμημάτων Ένταξης; Τα Τμήματα Ένταξης και από την Επιτροπή του ΟΗΕ και από το European Agency θεωρείται mainstream education.

Αυτή τη στιγμή παρ' όλο που κάποιοι ακαδημαϊκοί μπορεί να εκφράζουν αμφιβολίες, σε επίπεδο συμπερίληψης, θεωρείται συμπεριληπτικός θεσμός. Για να το πω διαφορετικά, τα περισσότερα παιδιά από τα 37.00 με 40.000, που υπάρχουν στα Τμήματα Ένταξης, είναι παιδιά που δέχονται εκπαίδευση στα Τμήματα Ένταξης λιγότερο από το 20% του σχολικού τους ωραρίου την εβδομάδα.

Δηλαδή αν το σχολικό ωράριο είναι 30% στο Δημοτικό, δέχονται λιγότερο από 6 ώρες. Δεν υπάρχουν πολλά παιδιά που να δέχονται βοήθεια στο Τμήμα Ένταξης πάνω από 6 ώρες. Μάλιστα υπάρχει και στα Τμήματα

Ένταξης του διευρυμένου ωραρίου, που είναι στη νομοθεσία αυτό, όταν είναι πάνω από 15 ώρες θεωρούνται αυτά, αλλά αυτά είναι μόνο 1.000 παιδιά περίπου, λιγότερα από 1.000 παιδιά. Δεν είναι τα 37.000, 40.000 παιδιά, είναι ανεξάρτητα από τα 37.000, 40.000 παιδιά.

Επομένως είναι και κατά το γράμμα, θα λέγαμε των οδηγιών που δίνονται από την European Agency, Mainstreaming Education. Νομίζω θα είναι πολιτικό λάθος τεράστιο, δε θα μπορεί να το διαχειριστεί καθόλου και σε επίπεδο οικονομικό και σε άλλα, να ρίξει τα Τμήματα Ένταξης ή να ρευστοποιήσει το Τμήμα Ένταξης, όπως αναφέρθηκε ο Πρόεδρος προηγουμένως, να είναι μπαλαντέρ, τότε να είναι Τμήμα Ένταξης και τότε να είναι Παράλληλη Στήριξη.

Νομίζω είναι τεράστιο πολιτικό λάθος με απρόθετες συνέπειες, που πολύ δύσκολα θα βγάλουν άκρη από μια τέτοια νομοθετική πρωτοβουλία που σκέφτονται να πάρουν. Και δε θα είναι ούτε για την ένταξη. Θα μπορούσε βέβαια να είναι πιο ευλύγιστα τα πράγματα, δε λέμε αυτό, αλλά το να γίνεις πολιτικός στον πολιτικό σχεδιασμό σκόπιμα, αυτό το πράγμα κι απ' τα πάνω, μάλλον δε θα ενισχύσει ούτε την Ειδική Εκπαίδευση ούτε τη συμπερίληψη.

Σ. ΣΟΥΛΗΣ: Να πω κι εγώ δυο πράγματα. Το πρώτο πράγμα που έχω να πω για το ιστορικό της παράλληλης στήριξης για όσους συναδέλφους δεν το έχουν ακούσει, η Παράλληλη Στήριξη δεν ήρθε με τη μορφή την οποία βλέπουμε σήμερα.

Η Παράλληλη Στήριξη πώς γεννήθηκε: Γεννήθηκε ως εξής: Σκεφτείτε ότι είστε σ' ένα νησί που σε αυτό το νησί, Δεν υπάρχει καμία ειδική δομή, και έχω έναν μαθητή με νοητική αναπηρία. Πού θα πήγαινε αυτός ο μαθητής; Έπρεπε αυτός ο μαθητής κάπου να πάει. Δεν είναι σε καμία δομή. Άρα, όταν σχεδιάστηκε η παράλληλη στήριξη, προσέξτε πώς ήταν στην αρχή, ήταν, «αυτό τον μαθητή αφού δεν έχουμε πού να τον πάμε, θα τον βάλουμε μέσα σε μια τάξη και σε αυτή την τάξη, αφού ήταν αυτός ο μαθητής, θα φέρουμε έναν Εκπαιδευτικό ο οποίος θα είναι της Ειδικής Αγωγής».

Έτσι σχεδιάστηκε. Δε σχεδιάστηκε για τους μαθητές ειδικά με αυτισμό, σχεδιάστηκε σε αυτό το πλαίσιο. Ξεκινώντας αυτή τη διαδικασία και βάζοντας σε κάποιες περιοχές κάποιους Εκπαιδευτικούς τους οποίους τους είπαμε Παράλληλη Στήριξη, σιγά-σιγά πήραμε τη σειρά, αυτή την οποία είπα λίγο πριν ο Δημήτρης και φτάσαμε σε αυτό το οποίο έχουμε σήμερα. Αυτό για το ιστορικό πλαίσιο.

Τώρα πάμε στο ερώτημα ακριβώς όπως το έθεσε ο συνάδελφος. Θα συμφωνήσω ότι θέλει συνεργασία. Θέλει συνεργασία. Δηλαδή αν κάτι θα έπρεπε ν' αλλάξει, αν βάλει αυτή τη στιγμή ο Υπουργός Παιδείας τι αλλάζουμε, θα του έλεγα: Νούμερο ένα, αλλάζει το καθηκοντολόγιο, πρέπει να είναι σαφείς οι όροι του τι κάνει ο κάθε ένας και πώς το κάνει στο πλαίσιο της Παράλληλης Στήριξης.

Αλλάζεις το υλικό, δηλαδή έχεις ένα υλικό πραγματικά να βοηθήσει στο να υπάρχουν κοινές δραστηριότητες ανάμεσα στους μαθητές δίχως αναπηρία και στο μαθητή ή στους μαθητές που έχεις με αναπηρία στο πλαίσιο της Παράλληλης Στήριξης.

Και βέβαια, δίνεις και χρόνο για να υπάρχει αυτή η συνεργασία που είπα πριν ο Δημήτρης. Χωρίς αυτό δε μπορείς να προχωρήσεις τίποτα. εάν αυτά τα τρία γίνουν, που σε κάθε περίπτωση ο Εκπαιδευτικός αυτός θα είναι ένας Εκπαιδευτικός ο οποίος είναι μέσα στην τάξη, δηλαδή η τάξη θα έχει δυο Εκπαιδευτικούς, έναν της Τυπικής, έναν της Ειδικής, πείτε το έτσι, οι

οποίοι αυτοί δύο θα δουλεύουν με τους μαθητές. Και με αυτό τον τρόπο, θα μπορέσουν να πάνε τα πράγματα πολύ καλύτερα.

Και να κλείσω με αυτό που έθεσε ο Πρόεδρος. Ασφαλώς και δε ρωτάει κανέναν κανέναν. Ακούω ότι ετοιμάζεται νόμος, περιμένω. Από τη ΔΟΕ ετοιμάζεται ένας νόμος για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση. Αν θέλαμε όντως να υπάρχει σε μια διαβούλευση θα έπρεπε να έχει σταλθεί και να έχει σταλθεί όχι ατύπως, να σταθεί επίσημα. Να σταθεί στα Παιδαγωγικά Τμήματα, στο Τμήμα Ειδικής Αγωγής.

Συζητήστε και φέρτε προτάσεις. Έτσι γίνονται τα πράγματα, ώστε να γίνει μια ζύμωση. Όχι ξέρω τον Δημήτρη, τον παίρνω τηλέφωνο, που και να τον ξέρω δεν τον παίρνω τηλέφωνο. Ακούστηκε λίγο πριν, τι θ' ακουστεί τώρα γι' αυτό το σχέδιο για την αναπηρία κτλ. Θα το δούμε όλοι. Δε μιλάω για το νόμο της Ειδικής Αγωγής, μιλάω για τις προτάσεις που θα κατατεθούν, που είναι το πλαίσιο του 2030 για την αναπηρία.

Επίσημα αυτά τα πράγματα, ανοιχτές διαδικασίες. Για να πει ο καθένας την άποψή του, να δούμε, να γίνει μια ζύμωση, αν θέλουμε κάπου να οδηγηθούμε. Παρατηρήσεις και συγκεκριμένα πράγματα. Τώρα το ότι θα βγει, αφού θα έχει φτιαχτεί ένα κείμενο στη διαβούλευση να γράψει ένα άρθρο, το θέμα είναι τι θα προετοιμάσει.

Είναι ένα τεράστιο ζήτημα. επομένως, απαντώ στον Πρόεδρο, δε συζητιέται η άποψη, μην το συζητάμε αυτό και από την άλλη είπαμε ότι αυτά τα τρία πράγματα θα μπορούσαν να βελτιώσουν για μένα πάρα πολύ την παράλληλη στήριξη και ασφαλώς, εγώ παραμένω κι επιμένω, θέλει ενίσχυση το Ειδικό Σχολείο, μεγάλη ενίσχυση το Ειδικό Σχολείο, ουσιαστική ενίσχυση.

Δηλαδή θα πρέπει να είναι πάντοτε κομμάτι της διεκδίκησης της ΔΟΕ, πάντα στο πλαίσιο της συμπεριληπτικότητας. Η συμπερίληψη είναι ένα γενικό πλαίσιο. Δεν είναι χωροταξικό πλαίσιο. Μπορεί το Ειδικό Σχολείο να δράσει συμπεριληπτικά. Να είναι Ειδικό Συμπεριληπτικό Σχολείο, αν θέλετε να χρησιμοποιήσω έναν όρο περίεργο.

Και σίγουρα, τα Τμήματα Ένταξης, θέλουν και αυτά ενίσχυση. Αυτό που είπα λίγο πριν, ότι σε κάθε σχολείο ένα Τμήμα, θα έπρεπε αυτό να γίνει οπωσδήποτε.

Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ: Να συμπληρώσω ότι από το παράδειγμα της Ιταλίας που αυτή τη στιγμή υπάρχει μια γκρίζα Ειδική Εκπαίδευση, μια γκρίζα ζώνη, όχι νομοθετημένη και το πιστεύω ότι θα είναι και η πρόβλεψη για την Πορτογαλία, θα δημιουργηθεί μια γκρίζα, η οποία δε θα είναι στο νόμο, δε θα είναι στο γράμμα του νόμου, αλλά θα είναι με βάση τις ανάγκες.

Ένα από τα ζητήματα που είναι πολύ βασικά, ό,τι είναι να είναι σαφές, να υπάρχει σαφήνεια και να υπάρχει, και γι' αυτό είναι και οι νόμοι, να προδιαγράφουν αυτό το οποίο πρέπει να γίνει. Να προδιαγράφουν όρια, αρμοδιότητες κτλ. Να μη καταργηθεί, ακόμα και αν υπάρχει ευελιξία, μεταξύ Παράλληλης Στήριξης και Τμήματος Ένταξης, αυτό να είναι γραμμένο στο νόμο. Και να είναι γραμμένο τότε και σε ποιες περιπτώσεις.

Συν όλα τ' άλλα, ένας Εκπαιδευτικός, ένα Τμήμα Ένταξης, πάνω από τα δέσια, τα βθέσια. Δε θέλω να μπω τώρα, είναι συνδικαλιστικές λεπτομέρειες, δε θέλω να προτείνω σ' αυτό κάτι. Από κει και πέρα υπάρχουν πολλά. Έχουμε πέρα από την οικονομική στήριξη, και συμφωνώ με όσα είπε ο Σπύρος για τα Ειδικά Σχολεία, δε θα τα επαναλάβω, έχουμε και εξελίξεις οι οποίες νομίζω ότι αργούν λίγο να περάσουν στην εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών.

Υπάρχουν και καλά μοντέλα ανάγνωσης, μαθηματικά έχει γίνει μεγάλη πρόοδος και με άλλες ιστορίες οι οποίες βοηθάνε και στις επιστήμες κτλ., πώς θα διδαχτούν όχι μόνο τα παιδιά με αναπηρίες, αλλά γενικότερα. Αλλά όταν διδάσκουμε γενικότερα, προλαμβάνουμε και τις αναπηρίες.

Νομίζω ότι εκεί θα έπρεπε να δοθεί το βάρος και ν' αποφεύγουμε τους μεγάλους σχεδιασμούς οι οποίοι μπορεί να έχουν στο πίσω μέρος του μυαλού πώς να σώσουν χρήματα, αλλά στο τέλος και για το σύστημα, είναι θα είναι καλό. Δηλαδή θα δημιουργηθούν πάρα πολλά προβλήματα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Λοιπόν, μετά από τρεις ώρες συζήτησης, γόνιμης θα έλεγα συζήτησης και νομίζω ότι η σημερινή σας παρουσία θα είναι σημείο αναφοράς για οποιαδήποτε κουβέντα για την κοινωνική αγωγή επαναλάβουμε.

Να σας ευχαριστήσουμε ως Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΟΕ και τους δύο για την υπομονή σας και την όρεξή σας να προσφέρετε σε μια συζήτηση που νομίζω ότι πάνω απ' όλα έχει να προσφέρει στην Εκπαίδευση και τους μαθητές μας.

Ως Διοικητικό Συμβούλιο να ευχαριστήσουμε όλους όσους παρακολούθησαν μέχρι αυτή τη στιγμή με αμείωτο ενδιαφέρον την εκδήλωση, να τους πούμε ότι η επόμενη εκδήλωση της ΔΟΕ θα είναι την Πέμπτη 8 Μαΐου και θα έχει να κάνει με τις επιμορφωτικές ανάγκες των Εκπαιδευτικών σε σχέση με τη διεθνή εμπειρία που είναι καταγεγραμμένη γι' αυτήν με εμπειρία να μεταφέρεται από έναν άλλο γνωστό μας από τις διαδικτυακές εκδηλώσεις, τον Βαγγέλη Γαβριελάτο, τον Άντζελο Γαβριελάτο, επειδή είναι Πρόεδρος του Συνδικάτου της Αυστραλίας και μέλος της καμπάνιας της ΕΙ σε ζητήματα Εκπαίδευσης, και θα μας δώσει πολύ χρήσιμα στοιχεία.

Να πω ότι έχουμε άλλες δυο εκδηλώσεις για τη φετινή χρονιά, μία στις 12 Μαΐου και άλλη μία στις 19, λεπτομέρειες θα πούμε σε επόμενες συναντήσεις.

Να ευχηθούμε σε όλους όσους μας παρακολουθούν, να ξεκουραστούν αυτές τις μέρες, μιλάμε για τους συναδέλφους μας Εκπαιδευτικούς και να ηρεμήσουν λίγο από την τεράστια τοξικότητα, θα μου επιτρέψετε, που έχει ποτίσει το σχολείο το τελευταίο διάστημα με όλη αυτή τη διάθεση επιβολής εκ μέρους της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας, μιας μορφής σχολείου που σίγουρα δεν έχει να προσφέρει προς το καλύτερο. Να πούμε χρόνια πολλά σε όλους και καλή Ανάσταση.

ΛΗΞΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ